

KİLİSE BABALARI

Pr. Marc Madrigal

KİLİSE BABALARI

© 2015 Marc Madrigal ve Kitab-ı Mukaddes Şirketi.

Bütün hakları saklıdır. Bu kitabın hiçbir bölümü yazarın yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz.

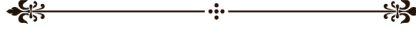
ISBN (XXXXXXXXXXXXXX)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
HAVARİSEL BABALAR	9
KLEMENT (M.S. 30-101)	9
İGNATİUS (M.S. 35-108)	10
POLİKARP (M.S. 69-155)	12
PAPİAS (M.S. 70-155)	13
APOLOJİST BABALAR	15
ŞEHİT JUSTİN (M.S. 100-165)	15
MELİTO (M.S. 110-177)	17
TEOFİLOS (M.S. 120-185)	19
TATİAN (M.S. 120-185)	20
İRENEYUS (M.S. 130-202)	22
TERTULLİANUS (M.S. 160-225)	23
ORİGENES (M.S. 184-253)	25
ANTAKYALI LUKİANOS (M.S. 240-312)	28
KEŞİŞLİĞİN BABALARI	31
BÜYÜK ANTONİUS (251-356)	31
PAKOMİUS (292-348)	33
SİMEON "STİLİTES" (390-459)	36

KAPADOKYA BABALARI	39
BÜYÜK BASİLEİOS (M.S. 330-379)	39
NAZİANZOSLU GREGOR (M.S. 329-390)	41
NİSSALI GREGOR (M.S. 330-395)	43
DOĞU KİLİSESİNİN DİĞER BABALARI	45
KRİKOR LUSAVORİÇ (M.S. 257-331)	45
ATHANASİUS (M.S. 296-373)	46
NUSAYBİNLİ EFREM (M.S. 306-373)	49
HRİSOSTOM (M.S. 349-407)	50
BATI KİLİSESİNİN “DOKTORLARI”	53
AMBROSİUS (340-397)	53
HİYERONİMUS (M.S. 347-420)	55
AUGUSTİNUS (M.S. 354-430))	56
BÜYÜK GREGOR (540-604)	58
KAYNAKÇA	61

ÖNSÖZ

Kilise Babaları veya diğer isimleriyle Kilise Pederleri, Hristiyanlık tarihine ve teolojisine önemli katkılarda bulunmuş, inancı sapkınlıklara karşı müdafaa etmiş ve Hristiyan öğretisini ilk yüzyıllarda muhafaza etmiş olan ilahiyatçılar veya episkoposlardır. Kilise Babaları tüm Hristiyan âlemi ve mezhepleri tarafından saygı duyulan ve örnek alınan bireylerdir. Bu eserimizde Hristiyanlık tarihinde bulunan tüm Kilise Babalarının hayatını ele alamadıysak da en azından öne çıkan isimlerin bir kesitini ele almaya çalıştık.

Kilise Babaları yaşadıkları dönemler ve kiliseye katkılarından dolayı farklı gruplara ayrılabilir. Bunların ilki Havarisel Babalardır. Havarisel Babalar, İsa'nın 12 Havarisinin görgü tanığı veya öğrencisi olmuş kişilerdir. Birinci yüzyılın sonunda ve ikinci yüzyılın başında yaşamış olan Klement, İgnatius, Polikarp ve Papias gibi isimler bu kategoridedir. Havarisel Babalar geride birinci yüzyılda kurulmuş olan birçok kilise cemaatine yazılmış mektuplar bırakmışlardır. Bu mektupların amaçları kilise cemaatlerini yüreklendirmek ve kiliseyi yanlış öğreti ve uygulamalardan korumaktı. Havarisel Babaların mevcut İncil'in bölümlerini sıkça kullanmaları ve özellikle İsa Mesih'in ilahlığına ve Teslis inancı-

na atıflarda bulunmaları özellikle Hristiyan ilahiyatçılar için önemli bir referans kaynağı oluşturmaktadır.

Bu gruptan sonra gelen ikinci nesil Apolojist Babalardır. “Apolojist” terimi inancı savunan demektir. Zira yaşadıkları dönemde, yani ikinci yüzyılda, Hristiyanlara karşı çeşitli suçlamalar yapılmaktaydı. Bunlardan biri birbirlerine kardeş diye hitap ettikleri için ensest ilişkiye girdikleri iddiasıydı. Bir başka iddia, *Evkaristiya* veya Rab’bin sofrası merasiminde ekmek ve şarabı Efendilerinin kanına ve bedenine ithafen yiyip içtikleri için yamyamlık yaptıkları iddiasıydı. Üçüncü yaygın bir iddia ise Roma tanrılarına inanmadıkları için Hristiyanların ateist oldukları iddiasıydı.

İkinci yüzyılda bu ve benzeri iddiaları yanıtlayan ve bu dönemde oluşan inanç sapkınlıklarına karşı cevap vermek için bir nesil yetişir. Bunlar Apolojist Babalar olarak anılırlar. Apolojist Babalar zaman zaman meydanlarda dönemin en meşhur düşünürleri karşısında hitabet müsabakalarına girmişler. Bazıları kendi hitabet okullarını açmıştır ve hatta bazıları Roma İmparatorları ve Roma Senatosu önünde Hristiyan inancını savunan konuşmalar yapmışlardır. Bu eserde, Apolojist Babalar kategorisinde şu isimleri işleyeceğiz: Şehit Justin, Melito, Teofilos, Tatian, İreneyus, Tertullianus, Origenes ve Antakyalı Lukianos.

Üçüncü yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hristiyanlık tarihinde yeni bir akımın oluştuğu görülmektedir. Büyük Antonius’un Mısır çöllerinde geçirdiği münzevi hayatı sonucunda keşiş olmak üzere ilahi bir çağrı hissettiği görülüyor. Antonius’un talebesi olan Pakomius ise günümüzün manastır oluşumlarının

öncüsü olmuştur. Pakomius ve Büyük Antonius Çöl Babaları unvanı ile bilinmektedir. Keşiş hareketi 4.yüzyılda özellikle Büyük Basileios'un çabalarıyla Anadolu'ya yayılır. Özellikle Kapadokya ve Güneydoğu Anadolu'da keşişler ve manastırlar yaygın hale gelmeye başlar. Anadolu'daki manastırlar birçok sosyal işlev kazanır. Birçoğu hastane ve aşevi olarak da hizmet eder. Ayrıca, Anadolu'da keşiş hareketinde yeni bir boyut gelişir. Simeon Stilites'in öncülüğünde dikili taşların ve Kapadokya'daki peri bacaların tepelerinde yaşamlarını idam ettiren keşişler ortaya çıkar. Kırsal kesimde bulunan bu keşişler toplumun sadece dini ihtiyaçlarını karşılamakla da kalmayıp aynı zamanda yargıç rolünü de üstlenerek bazı sosyal sorunların çözümünde rol oynamışlardır. Eserimizin üçüncü bölümünü bu keşiş hareketinin Babalarına ayıracağız.

Kitabımızın dördüncü bölümünde Kapadokya Babalarının hayatlarına göz atacağız. Bu bölümde işleyeceğimiz isimler: Büyük Basileios, Nazianzolu Gregor ve Nissalı Gregor. Kapadokya Babaları Birinci ve İkinci Ekümenik Konsillerinin arasındaki dönemde yaşamış olan babalardır. Bu Babalar özellikle Anadolu topraklarında Ariuşçuluk ve Makedoniusçuluk diye bilinen inanç sapkınlıklarına karşı, gerek yazılı gerekse meydanlarda hitabet müsabakaları düzenleyerek mücadele etmişlerdir. Ariuşçuluk İsa Mesih'in ilahi özünü reddedip, İsa'nın Tanrı'ya "benzer" ikincil bir varlık olduğunu iddia etmekteydi. Makedoniusçular ise İsa Mesih'in Tanrısal özünü kabul etmelerine rağmen, Kutsal Ruh'un Tanrısal özünü reddetmekteydi. Birçok düşünür tarafından, Kapadokyalı Babaların Teslis'i ve Kutsal Ruh'un ilahlığını kanıtlamaya yönelik çabalarının, ikinci Eküme-

nik Konsili olan Konstantinopolis konsilinin zemininin oluşumunda yardımcı olduğuna inanılır.

Beşinci bölümde İznik Konsili veya sonrasındaki dönemlerde Doğu Roma bölgelerinde yaşamış olan ve daha önceki bölümlerde ele almadığımız Babaları inceleyeceğiz. Bu babalar sadece Hristiyan ilahiyatına büyük katkılar sağlamakla kalmayıp aynı zamanda bugün Ermeni Kadim, Süryani Kadim, Doğu Ortodoks kiliseleri diye adlandırdığımız kiliselerin; gerek teolojisinin gerekse ilahilerin ve kilise merasimlerinin gelişmesinde büyük rol oynamışlardır. Bu isimlerin arasında Athanasius, Hrisostom, Krikor Lusavoriç ve Efrem gibi kişiler yer almaktadır.

Altıncı bölümde ise Batı Roma dünyasında yaşamış olan ve daha önceki bölümlerde ele aldığımız Babaları inceleyeceğiz. Bu bölümde işleyeceğimiz Babalar, Batı veya Latin kilisesinin “Kilise Doktorları” olarak da bilinir. “Kilise Doktoru”, Kutsal Kitap’ın yorumlanmasında ve Hıristiyan doktrininin gelişiminde yaptığı olağanüstü katkılardan dolayı Papa tarafından bir kişiye verilen resmi bir unvandır. Bu isimler arasında: Ambrosius, Hiyeronimus, Augustinus ve Büyük Gregor’u inceleyeceğiz.

Temennim, bu eserin sizler için hem bilgilendirici hem de ruhsal hayatınızı zenginleştirmesi açısından yarar sağlamasıdır.

HAVARİSEL BABALAR

KLEMENT (M.S. 30-101)

Romalı Klement; Petrus ve Pavlus'un öğrencisi olup Kilise geleneğine göre 92-100 seneleri arasında Roma kilisesinin, Linus ve Kletus'tan sonraki üçüncü episkoposu olmuştur. Klement ilk "Havarisel Baba" olarak kabul edilmektedir. Origenes'e göre, Filipililer 4:3'te Pavlus'un "emektaşım" diye bahsettiği Klement ile aynı kişidir.

Klement geriye önemli bir yazı bırakmıştır. 96 senesinde Klement Korint kilisesine bir mektup yazar. Korint kilisesi yaşanan bir tartışma sonucunda bazı önderlerin (Gr. πρεσβύτερος, *presbyteros*) yetkisini ellerinden almıştır. Bu kararlar ahlaki bir nedenden dolayı alınmadığından Klement kilise cemaatini eleştirir. Bu mektubun önemi Klement'in İncil'den bolca alıntı yapması veya atıfta bulunmasıdır. Bu da mevcut İncil güvenilirliğine ilişkin önemli bir husustur. Söz konusu alıntılar ve atıflar 1.Korintliler, Romalılar, Galatyalılar, Efesliler, Filipililer, İbrani-ler, Yakup, Elçilerin İşleri ve 1. Petrus'tan yapılmıştır.

Aynı mektup, Teslis inancı hakkında önemli bir alıntı içermektedir. Klement Eski Ahit'te sıkça kullanılan "Yaşayan Rab'bin

adıyla” tabirini teslis için kullanır; “Tavsiyemizi kabul edin ve pişman olmayacaksınız. Çünkü yaşayan Tanrı, yaşayan Rab İsa Mesih ve Kutsal Ruh’un hakkı için, seçilmişlerin imanı ve ümidi için bilin ki, yalnız geriye dönmeden alçakgönüllülükle ve bitmeyen tevazuuyla Tanrı tarafından verilen buyrukları yerine getiren kişi İsa Mesih aracılığıyla kurtulanların arasında sayılacak ve seçilecektir. O’na [İsa Mesih’e] sonsuzluklar boyunca yücelikler olsun. Amin” (*Korintliler’e Mektup*, 58:2).

Yine Klement’in bir cümlesinden, Pavlus’un ölmeden hemen önce İspanya’ya (“Bati’nın ucuna”) kadar gittiğini öğreniyoruz. Bu ifadeden Elçi Pavlus’un İncil’de hayalini kurduğu bu yolculuğu gerçekleştirmiş olduğunu öğreniyoruz.

İGNATIUS (M.S. 35-108)

Antakyalı İgnatius, Petrus ve diğer havarilerin görgü tanıklarındandır. Havarilere bu yakınlığından dolayı aynı zamanda kendisine “Havarisel Baba” unvanı bahşedilmiştir. İgnatius genç yaşta iman ettikten sonra M.S. 67 senesinde Antakya kilisesinin önderi olmuştur. Kilise tarihçisi Eusebius’a göre İgnatius, Petrus ve Evodius’tan sonra Antakya kilisesinin üçüncü episkoposuydu. İmparator Domitian’ın (M.S. 81-96) hükümdarlığı sırasında, Hristiyanlar korkunç zulümlere maruz kalmıştır. Fakat İgnatius günlük vaazlarıyla kilise cemaatini sürekli teşvik edip, sık sık oruç tutarak dua edermiş. Nerva döneminde, Roma devleti zulmü politikasına bir ara verilir. Sonra, İmparator Trajan döneminde zulümler tekrar başlar. İgnatius, hayatının son senesinde Roma görevlileri tarafından tutuklanıp başkente götürül-

dükten sonra vahşi hayvanlara yem olarak atılıp, Coliseum'da şehit olur. Roma yolundayken 7 mektup yazmıştır. Bunlardan biri; arkadaşı olan Havarisel Baba Polikarp'a, kalan 6 mektup ise Efes, Magnesia, Tralya, Roma, Filadelfya (Alaşehir) ve İzmir kiliselerine yazılmıştır.

Mektupların temel konularını şöyle özetleyebiliriz:

- ❖ Kilise cemaatinin bölünmemesi için yerel kilisenin birliğini simgeleyen episkoposa bağlılık;
- ❖ İsa'nın fiziksel bir vücuda sahip olmadığını iddia eden ve bunun yerine fiziksel vücudun bir yanılmaca veya yanılısama olduğunu iddia eden Doketist tarikatına karşı eleştiriler (bkz. 1 Yuhanna 4:2-3);
- ❖ Kilise birliğinin ve kutsallığının önemi;
- ❖ Hristiyan kardeşlerine kendi şehitliğine engel olmamaları için bir sesleniş.

İgnatius yazılarında sıklıkla Pavlus, Petrus ve Yuhanna'nın İncil'de yazdığı ayetlere atıfta bulunur. Mesela Efesliler'e yazdığı mektupta 1. Korintliler 1:18'e atıfta bulunur: "Ruhum çarmıha teslim ediyor kendini. Bu çarmıh inanmayanlar için bir sürçme taşıdır, bizim için ise kurtuluş ve ebedi hayattır." Bu tarz atıflar, mevcut İncil'in havariler tarafından yazılan bir kitap olduğunu ve tahrife uğramadığını gösteren önemli detaylardan biridir. İgnatius mevcut İncil'in 7 bölümünden alıntı yapar. Fakat şüphesiz İgnatius'un geriye bıraktığı en anlamlı sözleri şehit edilmeden önce Roma kilisesine yazdığı sözlerdir: "Bırakın, Tanrı'ya erişmeye araç olan hayvanların yemi olayım. Ben Tanrı'nın

buğdayıym ve Mesih'in katkısız ekmeği olmam için hayvanların dişi beni öğütsün" (*Romalılar'a Mektup*, 4).

POLİKARP (M.S. 69-155)

Polikarp, havari Yuhanna'nın öğrencisidir ve böylelikle kendisine de "Havarisel Baba" unvanı bahşedilmiştir. Bizzat Yuhanna tarafından Asya ilinin en eski kiliselerinden olan İzmir kilisesine episkopos olarak tayin edilmiştir. Polikarp'a ait tek bir yazı günümüze kadar ulaşmıştır, o da Filipi kilisesine M.S. 108 seneleri civarında yazdığı mektuptur. İnfaz edilmek üzere Roma'ya götürülen İgnatius Filipi'deki kilise ile karşılaşır. Kilise bunun sonrasında Polikarp'a mektup yazarak, İgnatius tarafından Asya ilindeki kiliselere yazılmış olan mektupların kendilerine gönderilmesini ister. Polikarp bu mektupları gönderir, yanında da teşvik olması dileğiyle kendisine ait bir mektubu da gönderir ve Filipi'deki kardeşlerden İgnatius ile ilgili son haberleri paylaşmalarını ister.

Polikarp'ın Filipi'deki imanlılara yazdığı mektupta, Filipililer; sapkın öğretişlerden korunmaya, şehitlerin hayatını örnek almaya, iyi amellere devam etmeye ve son olarak da imanlarından taviz vermemeye teşvik edilirler. Mektup yaklaşık 100 defa mevcut İncil'in 18 farklı bölümünden alıntı yapar veya atıflarda bulunur.

Polikarp hayatı boyunca Gnostikçi ve Markioncu tarikatlarla karşı amansızca mücadele vermiştir. Bu tarikatlar, Tanrı'yı fiziksel dünyayı yarattığından dolayı, zalim ve kötülüğün kaynağı

olarak görüyorlardı. Bu tarikatların amacı gizli bilgi veya "gnosis" ile fiziksel dünyadan ve arzulardan kurtulmaktı. Polikarp Havari Yuhanna'ya olan bağı sayesinde, Anadolu'daki birçok kiliseyi doğru öğretişte tutmayı ve bu sapkın fikirlerden korumayı başarmıştır.

155 senesinde Polikarp İmparator Antonius Pius'un hükümdarlığı sırasında şehit edilir. İzmir kilisesinin görgü tanıkları, Frikya kilisesine bir mektup yazarak onlara bu hadiseyi anlatırlar. Polikarp günümüzde İzmir Kadifekale'nin bulunduğu yerde bir zamanlar bulunan stadyuma götürülür ve şehit edilmeden önce sorguya çekilir. Kendisiyle dalga geçen cellâda Polikarp şöyle cevap verir: "86 senedir Mesih'e hizmet ediyorum (...) Kralıma nasıl küfrederim? (...) Sen beni bir an için yakan sonra sönen ateşle tehdit ediyorsun. Ama kötülerini bekleyen sonsuz acıları ve yargılamanın ateşini bilmiyor musun? O halde oyalanma istediğine karar ver" (*Polikarp'ın Şehitliği*, 11).

PAPİAS (M.S. 70-155)

Denizli Hierapolisli Papias, Hierapolis kilisesinin önderi ve İzmirli Polikarp ile birlikte Havari Yuhanna'nın öğrencisiydi. Papias, 110-130 senelerinde İsa'nın deyişleri ve benzetmelerini konu alan ilk Hıristiyan tefsirini yazmıştır. 5 kitaptan oluşan bu seriden sadece 13 nüsha günümüze kadar ulaşabilmiştir. Kitabı yazmakta başvurduğu birincil kaynaklar; Havari Yuhanna, büyük ihtimalle 70'lerden biri olan ve geleneğe göre İzmir kilisesinin ilk önderi olan Ariston ve son olarak Papias ile aynı şehirde ikamet eden, havari Filipus'un iki kızıydı. Yazdığı tefsir kitabının

dan az sayıda nüsha günümüze başlıca İreneyus, Eusebius ve diğer Kilise Babaları'nın alıntlarıyla ulaşabilmiştir. Böylelikle bazı önemli kısımlarını tekrar oluşturabilmekteyiz. Papias'ın yazıları sayesinde, Markos ve Matta bölümlerinin derlemesi hakkında önemli bilgilere sahibiz:

“Markos, Petrus'un yorumcusu olarak, İsa'nın sözlerinden ve yaşadıklarından hatırladığı her şeyi tam bir titizlikle, ancak düzensiz bir biçimde yazdı... Markos Rab'bi kişisel olarak tanımamış, O'nun öğrencisi de olmamıştı ama sonra Petrus'un yol arkadaşı oldu [not: 1.Petrus 5:13'de Petrus Markos'tan manevi oğlu olarak bahseder]. Havari [Petrus], Rab'bin sözlerinden düzenli bir derleme yapmaya çalışmadan [yani kronolojik bir sıra izlemeden] vaazlarını dinleyicilerin ihtiyaçlarına göre düzenlerdi. Bu yüzden, Markos hatırladıklarını yazıya geçirirken hata yapmadı; onun tek kaygısı ve ilgisi, dinlediklerinden hiçbir şeyi eksiltmemek ve değiştirmemektir” (Eusebius, *Kilise Tarihi*, 3.39:15).

“Matta hakkında [Papias], şunları söyler: Matta, [Rab'bin] sözlerini İbranice lehçesi [Aramice] olarak kaydetti ve hepsi [Havari] elinden geldiğince bunları [Grekçeye] çevirdi. Aynı yazar [Papias], Yuhanna'nın ilk mektubundan ve de Petrus'unkinden de alıntılar yapar” (Eusebius, *Kilise Tarihi*, 3.39:15-16).

7. yüzyıldan kalma “Chronicon Paschale” adında Hristiyanlık tarihini konu alan bir Bizans eserine göre Papias 155 senesinde, yani Polikarp'ın İzmir'de şehit edildiği yıl içerisinde, Bergama'da şehit edilmiştir.

APOLOJİST BABALAR

ŞEHİT JUSTİN (M.S. 100-165)

Şehit Justin Hristiyanlık tarihinin en önemli apolojistlerinden (inanç savunmacılarından) biridir. Yahudiye bölgesinin Neapolis şehrinde doğan Justin, Hristiyanları katleden Romalı imparatorların önüne çıkacak ve inancı savunacak kadar cesur bir kahramandı. Justin'in ailesi Grek ve Latin kökenliydi, kimilerine göre Yahudiye'de diplomatik görevleri olduğu için oraya taşınmışlardı. Justin, genç yaşta Yunan felsefesine odaklı bir eğitimden geçer. Fakat bu eğitim onu tatmin etmez ve kafasındaki Tanrıyla ilgili sorulara cevap bulamaz. Bir ara Platonculuğu benimseyen Justin, tesadüfen Suriyeli bir Hristiyan'la tanışır ve hayatı tam anlamıyla değişir. Bu isimsiz Hristiyan Justin'in araştırmalarını yanlış yerde gerçekleştirdiğini vurgular. Bunun yerine onu Tanrı'nın ruhu tarafından esinlenmiş olan peygamberlerin yazılarına odaklanmaya davet eder. Hem bu Suriyeli Hristiyan'ın argümanları hem de dönemin Hristiyanlarının inançlarını inkar etmeden şehit edilişleri Justin'i derinden etkiler. Böylece Justin 130 seneleri civarı iman eder ve Roma topraklarının dört bucağında Hristiyan inancını tebliğ etmeye başlar. Justin zamanla Efes'e taşınır ve burada bir okulda öğretmeye başlar. En önemli eserlerinden birini burada kaleme alır: *Dialogue with Trypho*

veya “Trifo ile Söyleyişler”. Trifo önde gelen bir Yahudi düşü-
nürdür, bazılarına göre bu kişi Talmud’ta da ismi geçen Rabbi
Tarfon’un ta kendisidir. Efesin revakları ve sütunlu caddelerinin-
de Trifo ve Justin hararetli tartışmalara girerler. Kamuya açık bu
tartışmalar büyük kalabalıklar tarafından izlenir. Zamanla bu
tartışmaları kaleme alan Justin, böylece en önemli eserini oluş-
turmuş olur.

İmparator Antonius Pius (138-160) döneminde Justin Roma’ya
taşınır. Burada bir hitabet okulu açar. En önemli öğrencilerin-
den biri, bir başka Kilise Babası olan Tatian’dır. Justin Roma’da
da farklı filozoflarla hitabet karşılaşmalarına girer. Crescens
adındaki kinik bir filozof, onu inancından ötürü ihbar eder. Jus-
tin altı arkadaşıyla beraber mahkemeye sevk edilir. Suçlu bu-
lunduktan sonra arkadaşlarıyla beraber idam edilir. Vali Rusti-
cus’un sorgusu ve bu mahkemenin kaydı günümüze ulaşabil-
miştir! Söz konusu kayıt şöyledir:

“Vali Rusticus: “Gelin ve hepiniz tanrılara kurban sunun.” Jus-
tin: “Hayır, akli başında hiç kimse dindarlığı dinsizlik için değiş-
tirmez.” Rusticus: “İtaat etmezseniz acımasız bir şekilde işkence
edileceksiniz.” Justin: “Bu bizim isteğimizdir: Rabbimiz olan
Mesih İsa için işkence görmek ve böylece kurtuluşa erişmek.
Çünkü bu Rabbimiz ve Kurtarıcımızın korkunç olan evrensel
yargısında kurtuluş güvencemizi sağlayacaktır. “Yanındaki şe-
hitler şöyle dedi: “İstediginizi yapın; biz Hristiyan’ız ve putlara
kurban sunmayız.” Böylece Vali Rusticus mahkeme kararını
okudu: “Tanrılara kurban sunmayı ve İmparatorlara itaat etme-
yi reddeden kişiler yasalarımız uyarınca kırbaçlandıktan sonra

infaz edilecekler.” Şehitler, Rab’bi yücelterek yerlerini aldılar, ve orada Kurtarıcılarını ikrar ederek idam edildiler” (*Justin’in Şehitliği*, 4-5).

“Trifo ile Söyleyişler” eserinin dışında Justin geriye iki tane inanç savunması eseri bırakmıştır. Bunların ilki İmparator Antonius Pius ve Roma senatosu önünde verdiği savunmayı içerir. İkinci Apoloji ise yine Roma Senatosuna hitaben verilmiştir. Bu eserlerde Justin Hristiyan inancını savunmanın dışında, Hristiyanlar hakkında yanlış bilinen bilgileri açığa vurur ve kilise cemaatlerindeki ibadetleri detaylı bir şekilde açıklar. Bu metinde özellikle Matta, Markos ve Yuhanna’dan olmak üzere, İncil’den alıntılarda bulunur ve bunları “Havarilerin hatıraları” başlığı altında sunar.

MELİTO (M.S. 110-177)

Sart’lı Melito Hristiyan dünyasında bile az tanınan bir Kilise Babasıdır. Kendisi İgnatius, Polikarp ve Papias’tan sonra gelen nesle aittir. Polikarp ve Papias’ı büyük ihtimalle kişisel olarak tanımıştır. Melito İncil’in Vahiy bölümünde de bahsi geçen Sart kilisesinin önderliğini 2. yüzyıl ortalarında yapmıştır. Polikrates’in kayıtlarına göre kendisi Göklerin Egemenliği uğruna bir “Hadımdı”, yani hiç evlenmemiştir. Melito’nun hayatı ve öğretişleri başta İreneyus, İskenderiyeli Klement ve Tertullian gibi önemli Kilise Babalarını etkilemiştir. Melito’nun çok az sayıda yazısı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bunlardan biri *Bodmer Papirüs* koleksiyonunda bulunan *Peri Pascha* veya Paskalya hakkında bir vaazdır. Bu vaaz özellikle Eski Ahit’teki imgeleri ve

temaları, Yeni Ahit'teki kurtuluş mesajıyla bağdaşmasından dolayı öne çıkar: "Musa'nın firavunla yaptığı gibi O, ölümü şaşkınlıktan ve şeytani gözyaşlarına boğdurtandır. Musa'nın Mısır'ı kısırlığa mahkûm ettiği gibi O haksızlığı ve adaletsizliği cezalandırdı. O, bizi kölelikten özgürlüğe, karanlıklardan ışığa, ölümden yaşama, baskıdan sonsuz saltanata götürendir. Sizlerden yeni bir kavim ve daima seçilmiş olan bir halk yarattı. O, kurtuluşumuzun Paskalyasıdır." (*Peri Pascha*, 68-69)

Aynı mektuptaki bir başka önemli unsur, Mesih'in ilahlığı konusundaki açıklamalarıdır. Zira bu açıklamalar, bu ilahiyatın Kon-sillerden yaklaşık 200 sene önce zaten Hristiyan dünyasında mevcut olduğunu gözler önüne sermektedir. Melito İsa Mesih'in tam insan ve tam Tanrı olarak, iki özden oluşan tek bir tabiat olduğunu savunmaktaydı: "Çünkü Oğul tabiat açısından hem Tanrı hem insandır... İşte bu İsa Mesih'tir, yücelik çağlar boyunca O'nun olsun;" "Çünkü Tanrı İsa Mesih aracılığıyla aramızda çadır kurdu" (*Peri Pascha*, 8-9, 45)

Kilise tarihine, Melito'nun en önemli katkılarından ikisi Roma İmparatoru'na [Antonius Pius ve Marcus Aurelius] gönderdiği Hristiyanlık savunmalarıdır. Marcus Aurelius'a gönderdiği mektupta, Melito imparatorun önceki Roma imparatorları gibi asilsiz, kulaktan dolma haberlerle Hristiyanları yargılamamasını; Hristiyanların inançları uğruna ölmeye hazır olduklarını fakat İmparator'un en azından bu inancı benimseyenlerin neye inanıp nasıl kişiler olduklarını kendisinin incelemesi gerektiğini söylemektedir. Hristiyanları İmparator'a tanıtırken Melito şunları der: "Biz cansız taşların önünde hürmet edenlerden değiliz.

Her şeye egemen ve öncesizliğe ait Tanrı'ya ve dahası Mesih'e tapanlarız (...) O [Mesih] zamanın öncesizliğinden olan Tanrı Kelamıdır" (*Chronicon Paschale*, 8-11).

177 senesi civarında dönemin birçok Hristiyan liderinin aksine doğal ölümle hayata gözlerini yummuştur ve yine Polikrates'in kayıtlarına göre Sart kentinde gömülmüştür.

TEOFİLOS (M.S. 120-185)

Antakya'nın 6. episkoposu olan Teofilos Urfa yakınlarında doğmuştur. Pagan bir ailede doğup büyüyen Teofilos genç yaşta Kutsal Kitap'ı ve özellikle Eski Ahitteki Mesih peygamberliklerini inceledikten sonra iman edip Hristiyanlığı benimsemiştir. Kilise tarihçisi Eusebius'a göre Teofilos çok gayretli bir şekilde başta Markioncu ve Hergomenci tarikatları karşı Hristiyanlık inancını savunmuştur.

Teofilos'un yazılarından sadece bir tanesi günümüze kadar ulaşabilmiştir, o da pagan arkadaşı Autolikus'a yazdığı ve Hristiyanlığı savunduğu üç ciltten oluşan bir eserdir. Eski Ahit'ten birçok alıntı yapan bu yazının iki amacı vardır. Birincisi, Tevrat'ın Tanrı tarafından esinlendirilmiş ve Grek eserlerinden daha eski olduğunu vurgulamaktır. İkincisi, antik Greklerin aslında bilgeliklerini Eski Ahitten aldıklarını ispatlamaktır. Mektuplarda sıkça teslis kavramından bahseder. Baba, Oğul, Kutsal Ruh üçlemesini tanımlamak için Teslis veya "Triadas" unvanını kullanan ilk Baba budur: "O, en yüce ve her şeye kadir, Allah'ın bir özelliğidir, yalnız her yerde hazır ve nazır oluşuyla değil, ama

her şeyi görüp işittiği, hiçbir şey O'nu içine alamadığı için öyledir... Yıldızlar yaratılmadan önceki üç gün, Teslisin, yani Tanrı, Kelâmı ve O'nun Hikmetinin örnekleridir” (*Autolyclus*, 2:15).

Teofilos “triadas” kelimesini kullanan ilk Hristiyan düşünür olmasına rağmen, kendisinden önce yaşamış Kilise Babalarının alıntılarında, Hristiyanların Tanrı Zatı (Baba), Kelâmı'nın (Oğul) ve Ruhü'nun (Kutsal Ruh) aynı ilahi özü paylaşan üç esas olarak kabul ettikleri görülmektedir.

Son derece eğitilmiş bir dil kullanan Teofilos birçok Grek filozofun iddialarını da ustaca tanımlar ve cevaplar. Yazısının bir bölümünde Autolikos'u tövbeye çağırır: “...Hırsız, iftiracı, kızgın, kıskanç, kendini beğenmiş, cimri... bu tür huyları olanlara, her lekeden arınmadıkları sürece, Tanrı kendini göstermez... Oysa istersen iyileşebilirsin. Kendini hekime teslim et ve o ruhunun ve yüreğinin gözlerini açacaktır. Kimdir bu hekim? Rab'dir, O ki, kelâmı ve bilgeliği aracılığıyla her şeyi yaratmıştır, nitekim: "Gökler RAB'in sözüyle, Gök cisimleri ağzından çıkan solukla yaratıldı” (*Autolyclus*, 1:7).

TATIAN (M.S. 120-185)

Günümüzün Mardin yakınlarında pagan bir ailede doğan Tatian, gençlik döneminde eğitimi için Roma'ya yolculuk eder. Putperest adetleri zaten sorgulayan Tatian, Roma'dayken Tevrat'ı okumaya başlar ve ilk okumasında paganizmin mantıksız olduğu kanısına varıp bir müddet sonra iman eder ve Hristiyan olur. Sonrasında Roma'da bulunan dönemin en meşhur Hristi-

yan hatibi Şehit Justin'in öğrencisi olur. O dönemde Roma'da özellikle Sofist filozoflar, Justin ve Tatian gibi Hristiyan düşünürler arasında birçok retorik veya hitabet karşılaşmaları olurdu. Zamanla Tatian kendi hitabet okulunu açar. Fakat 165 senesinde Justin'in ölümüyle beraber Tatian Roma'yı terk etmeye karar verir. Kilise Babası İreneyus'un iddiasına göre bu senelerden sonra Tatian ruhsal bir bocalama dönemine girer ve belki de çileci huylarından dolayı bir müddet Velentinus ve Gnostikçi tarikatından etkilenmeye başlar ve sonunda çileciliği ön planda tutan "Enkratitler" adını alan kendi çileci tarikatını kurar. Daha sonra, Epifanyus'a göre Justin memleketine döner ve orada kendi okulunu açar. Geleneğe göre bu okul Ortadoğu'nun diğer bölgelerine gönderilmek üzere tebliğciler yetiştirmiştir.

Hayatının son döneminde ruhsal bir bocalama yaşamasına rağmen Roma'da yaşadığı zaman diliminde birçok önemli eser yazarlığını yapmıştır. Bunların arasında en önemlileri "Greklerle Hitaben" ve *Diatessaron* isimli eserleridir. "Greklerle Hitaben" eserinde Tatian putperestliğin mantıksızlığını ortaya koyar ve çok tanrılı düzenin cinler ve Şeytan tarafından kurulmuş olan bir yalan olduğunu savunur. Aynı eserde Yunanlı filozofların bilgeliklerini İbranilerden almış olduklarını öne sürer ve Hristiyanlığın tüm diğer öğretilere kıyasla daha üstün olduğunu dile getirir. *Diatessaron* adlı eseri ise mevcut 4 Müjdenin (Matta, Markos, Luka, Yuhanna'nın) ahengi veya uyumudur. Bu eser fevkalade önemlidir çünkü 2.yüzyılın ortasında sadece bu 4 müjdenin Hristiyanlar ve Kilise Babaları tarafından meşru olarak kabul edildiğini görmekteyiz. Yani Türkiye'de popüler ama asılsız ve mesnetsiz sözde İznik konsilinin 4 müjdeyi kararlaştırması iddiasından neredeyse 200 sene önce. Bu eserin olası

bir versiyonu bu güne kadar keşfedilen en eski ev kilisesi kalıntısında bulunmuştur (Dura-Europos). “Diatessaron” Güneydoğu Anadolu’da 5. yüzyıla kadar Kilise ayinlerinde kullanılan tek metin olmuştur. Daha sonra Kutsal Kitap’ın Süryanice çevirisi olan “Peşitta” bu eserin yerini almıştır.

İRENEYUS (M.S. 130-202)

İzmir doğumlu İreneyus Hristiyan bir ailede yetişti ve Havarisel Baba olan Polikarp’ın öğrencisiydi. Polikarp’ın katkılarıyla İreneyus Pavlus ve Yuhanna’nın eğitimlerinin etkisinde büyümüştür. Asya kökenli olmasından dolayı, aynı zamanda Anadolu’da yükselişte olan Gnostikçi tarikatının düşüncelerini yakından anlayan biriydi.

İreneyus zamanla Fransa Lyon’a yerleşir ama nedenini ve zamanını kimse bilmemektedir. 177 yılında Marcus Aurelius’un imparatorluk döneminde gerçekleşen bir katliamda, aralarında episkopos Pothinus’un da bulunduğu, 50 Hristiyan Lyon kentinde öldürülür. Katliam yaşanırken, İreneyus Roma episkoposu Eleuterus’un ziyaretinde bulunduğundan öldürülmekten kurtulur. Lyon’a dönüşünde, Pothinus’ un yerine İreneyus episkopos olur ve 202 yılına doğru şehit edilinceye kadar, episkopos olarak kalır.

İreneyus’un en önemli yazısı şüphesiz *Adversus Haereses* (Sapkınlıklara Karşı) isimli eseridir. Bu eser başlıca Gnostikçilere bir cevaptır. Gnostikçiler Tanrının fiziksel dünyayı yarattığından dolayı, kötülüğün kaynağı olduğunu inanırlardı. Amaçları ise

gizli bilgelik veya "gnosis" elde ederek fiziksel beden ve dünyadan kurtulmaktı. Kendileri İsa'nın asıl gizli sözlerine sahip olduklarını iddia eder ve sadece bu öğretilerle sahip olan seçkinlerin fiziksel beden ve maddesel dünyadan kurtuluşa erişebileceğini savunurdu. İreneyus, Gnostikçilerin hiçbirinin İsa'nın veya Havarilerin öğrencisi olmadıklarını. Buna karşın kiliselerdeki ilk episkoposların bizzat Havariler tarafından atandığını açıklar. Sonra İreneyus, kendisinin ve çağdaşı olan diğer episkopos arkadaşlarının Havarilerin atadığı bu liderler tarafından yetiştirildiğini vurgular. Dolayısıyla hak öğretişin elbette Kilise'de bulunacağını savunur. Yine İreneyus'a göre, Kilise'nin imanı, hiçbir surette belli seçkin bir zümreye özgü bir bilgi olmayıp; herkesten önce basit kimselerin ve küçüklerin malı olduğunu vurgular. İreneyus, evren, madde, insanın bedeni gibi fiziki olguların iyi olduğunu Kutsal Kitap'ın öğretisiyle vurgular ve savunur. İreneyus, Tanrı'nın insanı sevgisi nedeniyle yarattığını ve insanı yine sevgisi nedeniyle kurtardığını söyler. Tanrı sevgidir ve kendisi kötülük kaynağı değildir. İreneyus yazılarında mevcut İncil'in 21 farklı bölümünden alıntı yapar ve 24'üne de atıfta bulunur. Bu veri mevcut İncil'in zaten 2. yüzyılın ortasında kullanılan tek meşru yazıt olduğunu gösteren bir başka önemli detaydır.

TERTULLIANUS (M.S. 160-225)

Tertullianus, Kartaca'da bulunan bir Roma komutanının oğluydu. Eusebius'a göre Tertullianus bir avukat olmak amacıyla Roma hukuku okumuş fakat iman ettikten sonra papaz olmayı seçmiş. 197-198 seneleri civarında ruhsal bir tecrübe yaşadık-

tan sonra Tertullianus Hristiyan olur ve hayatında radikal bir değişim gözlenir. Bildiğimiz kadarıyla kendisi Hristiyan bir kadınla evlenir. Hayatını Mesih'e adadıktan, sonra almış olduğu eğitimi Hristiyanlığı savunmak için kullanır. Özellikle Gnostikçi sapkınlığa karşı eserler yazar. 207 senesinde Montanusçu öğretiler tarafından etkilenir. Montanus kendisinin Kutsal Ruh esiniyle konuştuğunu savunup, yanında bulunan iki kadın peygamberle Anadolu'da sık sık dolaşp kehanetlerde bulunmuş. İnsanları tövbeye çağırıp, İsa'nın ikinci gelişi yakın olduğunu söyleyerek insanları uyarırmış. Özellikle Frigya bölgesinde bu akım çok güçlüydü ve Montanus Frigya'yı "Göksel Kudüs" olarak ilan etmişti. Tertullianus'u, bu hareketin mistik ve çileci unsurları oldukça cezbetmiştir ve hatta bu hareketi destekleyen yazılar bile yazmıştır. Fakat Tertullianus Montanusçuluğu hiç bir zaman tamamıyla benimsemez ve Kartaca'da kendi çileci tarikatını kurar.

Tertullianus geriye birçok eser bırakmıştır. Bunlar iki ana konu başlığına bölünebilir. Özellikle erken dönem eserleri daha çok Hristiyan inancını savunma amacıyla kaleme alınmıştır. Bunların en önemlisi *Apologeticus* eseridir. Bu eserde Hristiyanlar hakkında yaygın olan bazı dedikodulara cevap verir. Romalıların iddialarına göre Hristiyanlar Rab'bin Sofrasında küçük çocukları kurban eder ve daha sonra ensest ilişkiye girerlermiş. Tertullianus bu dedikoduyu çürütmek amacıyla Genç Plinius'un İmparator Trajanus'a yazdığı mektubu alıntılar, "Onlar tek suçlarının şu aşağıdakiler olduğunu beyan etmektedirler: Şafak sökmeden haftanın belirli bir gününde düzenli olarak bir araya gelerek Tanrı saydıkları Mesih'e ilahiler söylüyorlar ve hırsızlıktan, zina-

dan vb. gibi şeylerden uzak duracaklarına ant içiyorlar” (*Mektuplar X*, 96-97). Ayrıca Hristiyanların İmparatorlar’a tapmak yerine daha yararlı bir şey yaptıklarını, yani onlar için dua ettiklerini söyler. Bu eserde Tertullianus’un en meşhur cümlesine rastlarız “Şehitlerin kanı kilisenin tohumudur.”

Tertullianus’un geç dönem eserleri daha çok Markionculuk ve Gnostikçilik sapkınlıklarına karşı yazdığı eserleridir. Bu yazılarda özellikle, mevcut İncil’in havarisel yetkisini savunur. Kendi yetkili kitaplar listesini oluşturan Markion’a karşı eleştirilerde bulunur ve Kutsal yazıların yani kanonun sabit ve yetkin olduğunu söyler. İncil’in bütün gerçekleri içerdiğini ve Kilisenin imanını bu kaynaktan elde ettiğini açıklar. Tertullianus havarisel veraseti savunur. Tertullianus’a göre sapkın tarikatların ana Hristiyanlık akımından ayıran temel bir özellik, tarikatların kendi hareketlerini Havarilere kadar dayandıramamalarıdır. Sapkınlıklara karşı şöyle bir eleştiride bulunur: “Bırakalım kendi kiliselerinin özgün kayıtlarını sunsunlar; tomarlarını açsınlar da hangi episkoposların Havariler veya Havarilere yakın olanlar tarafından atandığını ve bu episkoposların sırasıyla nasıl birbirinin yerine geçtiğini öğrenelim. Çünkü havarisel kiliseler kayıtlarını bu şekilde aktarırlar. Mesela İzmir kilisesi Polikarp’ın Yuhanna tarafından atandığını kaydeder; aynı şekilde Roma kilisesi Klement’in Petrus tarafından yetkilendirildiğini kaydeder. Diğer kiliseler de episkoposların bu şekilde Havariler tarafından atandığını kaydederler. Bu kiliseler Havarisel tohumun taşıyıcılarıdır” (*De Praescriptione Haereticorum*, 32).

ORİGENES (M.S. 184-253)

Origenes 3.yy’da yaşamış olan en önemli Hristiyan ilahiyatçı ve düşünürlerdendir. Hristiyan bir ailede yetişmiş olan Origenes’in

şüphesiz en önemli ilham kaynağı babasıydı. Eusebius'a göre Origenes 17 yaşındayken babası Leonides tutuklanır ve hapse atılır. Origenes babasını takip etmek istese de annesi buna karşı çıkar ve onu saklar. Origenes babasına duygu dolu bir mektup yazar ve tam bir cesaretle imanına sınıksız tutunması için teşvik eder. Nihayetinde Leonides şehit edilir ve ailenin varlıklarına Roma devleti haciz koyar. Bu tarihten itibaren Origenes annesini ve altı kardeşini geçindirmek için çok çabalar. Bunu da özellikle öğretmen olduktan sonra yazılarını satarak başarır. Ayrıca Origenes'in zekasına hayran olan zengin bir kadın, maddi açıdan ona sponsor olmayı kabul eder. İskenderiyeli Klement'ten sonra meşhur İskenderiye okulunun başına geçer. Bu dönem içerisinde İbranice öğrenir ve özellikle Platonik ve Stoik felsefeleri derinlemesine inceler ve çalışır.

Origenes bol bol seyahat etmeye başlar ve papaz olmamasına rağmen hitabeti ve öğretişleri hayranlıkla dinlenir. Kudüs episkoposu Alexandros'un tasdiğiyle Sezeriye episkoposu Theoctistus tarafından Origenes'e papazlık unvanı verilir. İskenderiye episkoposu Demetrius, kendisine başvurulmadan Origenes'in papaz yapılmasına kızar. İskenderiye'ye döndüğünde Demetrius ve Origenes arasında tatsız olaylar yaşanır ve Origenes böylece İskenderiye'den ayrılıp Sezeriye'ye yerleşir. Sezeriye'de Origenes kendi okulunu açar. Eusebius'a göre İmparator Decius'un zulüm döneminde, Origenes hapse atılır ve işkencelere maruz kalır. Fakat bu işkenceler daha fazla cesaretle yazmasına neden olur. Origenes nihayetinde 253 senesinde, işkence sırasında edindiği yaralarından dolayı 69 yaşında vefat eder.

Origenes geriye birçok önemli eser bırakmıştır. Bunlardan en önemlisi Eski Ahit'in karşılaştırmalı bir okuması olan *Hexalpa* eseridir. Bu eserde Eski Ahit'in İbranicesi, İbranice kelimelerin Grekçe fonetik okunuşunu yansıtan *Secunda*, *Septuaginta* çevirisi, Sinoplu *Aquila* çevirisi, *Symmachus* çevirisi ve *Theoditon* çevirisi yan yana altı sütuna dizilmiştir. Bu eserin sadece bazı nüshaları günümüze ulaşmıştır. *Hexalpa* dışında Origenes'in yazıları üç ana kategoriye ayrılabilir. Bunlar *Scholia*, yani Kutsal Kitap'ta anlaşılması zor olan bölümlerin açıklaması, vaazlar ve tefsir kitaplarıdır. Bunların dışında *Adversus Celsum* oldukça önemli bir başka eseridir. Bu yazı Yahudi Talmud kaynaklarını kullanarak Hristiyanlığı çürütmeyi deneyen *Celsus*'a karşı yazılmış bir eserdir. *Celsus* Talmud'tan faydalanarak Mesih İsa'nın büyü kullandığını ve Pantera adındaki Romalı bir askerinin oğlu olduğunu iddia eder. Eserinde Origenes bu tür iddialara cevap verir.

Origenes'in Hristiyan teolojisine katkıları tartışılmazken, bazı yönleri onu çok tartışmalı bir figür yapmıştır. Eusebius'a göre Origenes Matta 19:12'den yaptığı bir okuma sonrasında kendisini kısırlaştırmıştır. Platonik görüşlerin etkisiyle Origenes ruhların yaratılmadığını, aksine ezeli olduklarını öğretmiştir. Bu görüş 5. Ekümenik Konsilde sapkınlık olarak ilan edilmiştir. Sapkın görüşlere karşı teslis inancını savunurken, Origenes, Babanın Kelam ve Kutsal Ruh'a göre ontolojik anlamında üstün olduğunu söylemiştir. Bu iddialar daha sonra Ariuşçu sapkınlığının oluşmasında rol oynayacaktı. Kısacası, Origenes Hristiyan teolojisine çok değerli katkılarda bulunmakla beraber, belki de istemeyerek, gelecekte oluşacak bazı sapkınlıkların altyapısını da hazırlamış oldu.

ANTAKYALI LUKİANOS (M.S. 240-312)

Antakyalı Lukianos aslında Adıyaman doğumludur ve Hristiyan bir ailede yetişmiştir. Geleneğe göre kendisi Urfa'da ki Makarius okulunda eğitim almıştır ama bu bilgi kesin değildir. Sonrasında Antakya kilisesinde papaz olur ve "Antakyalı" unvanı buradan gelir. 4. yy kilise tarihçisi Eusebius'a göre, Lukianos son derece ılımlı bir karaktere sahiptir. Antakya'da Lukianos çok sayıda öğrencinin toplandığı bir okul açar. Okulda öğrencilerine Kutsal Yazıları yorumlamaya ve erdemli bir hayat sürdürmeye yönelik dersler öğretir. Aynı zamanda Lukianos *Septuaginta'yı* (Eski Ahit'in M.Ö. 3.-2. yüzyıla ait Grekçe çevirisini) kendi döneminin Grekçe grameri ve diline uygun olarak düzenler.

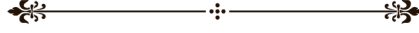
Antakya episkoposu olan Samsatlı Pavlus'un sapkınlık gerekçeyle görevinden alınmasından sonra yetkililer Lukianos'tan da şüphelenir ve kendisi de yaklaşık 15 sene boyunca kiliseden afroz edilir. Samsatlı Pavlus "Adoptionist" ("Evlâtlık Edinme-ci") görüşü savunmaktaydı. Bu görüşe göre Mesih İsa'nın Tanrı Kelamı olarak beden alışı doğuşunda değil, vaftizci Yahya'nın vaftizi sonrasında gerçekleşmekteydi. Lukianos'un bu görüşü ne derecede benimsediğini bilmiyoruz, fakat 285 senesinde Kilise'ye tekrar kabul edilişi bu görüşlerden vazgeçmiş olmasına dair bir işaret olarak kabul edilmektedir.

Doğu Roma İmparatoru 2. Maximinus'un zulmü sırasında, Lukianos Antakya'da tutuklanır ve Nikomedyâ'ya (İzmit'e) gönderilir. Burada dokuz yıllık hapsi sırasında birçok işkenceye maruz kalır. İki kez sorgulanır ve iki sorguda da Hristiyan inancından taviz vermeyip görüşlerini savunur. Ölüm nedeni belirsizdir. Bir

ihtimale göre aç bırakılarak öldürölmüş olabilir. Bir diğer ihtimal ise idam edilmiş olmasıdır. Ölümüne atfedilen geleneksel tarih 7 Ocak 312. Geleneğe göre idam edildikten sonra cesedi Marmara denizine atılır, fakat yunuslar cesedini tekrar karaya getirir. Böylece Nikomediyalı (İzmitli) Hristiyanlar da cesedini İzmit'te gömer.

KEŞİŞLİĞİN BABALARI

BÜYÜK ANTONIUS (251-356)

251 senesinde dünyaya gelen Antonius zengin bir ailenin çocuğuydu. 18 yaşındayken babası ve annesi vefat etti, böylece kız kardeşine de bakmak zorunda kaldı. Hayatının erken döneminde bu tecrübeleri yaşamak onu Mesih'i aramaya yöneltti. Mat-ta'yı okumaya başladı ve Mesih İsa'nın sözleri adeta yüreğine hançer gibi saplandı: "Eğer eksiksiz olmak istiyorsan, git, varını yoğunu sat, parasını yoksullara ver; böylece göklerde hazinen olur. Sonra gel, beni izle" (Luka 18:22. Böylece Antonius ailesi-ne ait olan arazileri ve mülkleri sattı ve gelirleri fakirlere dağıttı. Kız kardeşini daha sonraları tarihin ilk kadın manastırı olacak bir avuç Hristiyan kadının yaşadığı bir eve bıraktı. Antonius artık dünyanın zincirlerinden kendisini azat etmişti. İnzivaya çekilerek hayatını dua etmeye adadı. Yaklaşık 200 sene öncesinde Mesih İsa'ya olduğu gibi, Kutsal Ruh tarafından çöle yönlendirildiğini hissetti. İskenderiye'nin 95 km Batısında bulunan çöl-lerde 13 sene boyunca yaşadı. Çöl dönemi içerisinde yine Me-sih İsa'nın Şeytan tarafından denenmesi gibi kendisi de denen-di. Antonius'un biyografisini yazan Athanasius, Antonius'un bu dönem içerisinde cinlerle ve iblislerle amansız bir mücadele ve ruhsal savaş içinde olduğunu kaydeder. Can sıkıntısı, tembellik,

şehvetli düşünceler adeta zehirli oklar gibi düşman tarafından savrulurken Antonius bütün bunları kendisini daha fazla duaya sevk ederek aştı. Bitmek bitmeyen ibadetini ve çileci alışkanlıklarını terk edilmiş bir mezar anıtında sürdüren Antonius'un sağlığı zamanla kötüye gitti. Yakınlardaki bir köyde yaşayan bir grup kişi erzak bırakmak için zaman zaman Antonius'u ziyaret eder. Bir gün Antonius'u bilinçsiz bulurlar, çabucak köydeki kiliseye götürüp sağlığı yerine gelene kadar ona bakarlar. Antonius toparladıktan sonra tekrar çöle dönmek ister. Bu sefer Der El Memun yakınlarında bulunan terk edilmiş bir Roma kalesine çekilir ve burada 20 sene boyunca yaşar. Bu süre içerisinde ruhsal saldırılar devam eder. Yırtıcı hayvanlarla yüz yüze gelir ama kendisini Mesih'e adayan Antonius yine duayla bütün bu saldırılardan galip çıkar.

Kalede yaşadığı bu dönemde, dış dünyayla duvardaki bir çatlak aracılığıyla haberleşir ve erzak edinirdi. Yöre halkı zaman zaman Antonius'un hikmetini ve nasihatlerini dinlemek için onu ziyaret ederdi. Altı ay haberleşmeden geçirdiği bir dönem sonrası Antonius kaleden çıkar. Aklını yitirmiş olmasını bekleyen halk Antonius'un dinç ve aydın yüzlü olmasına oldukça şaşırır. Bu tarihten itibaren Antonius'un ünü bütün Mısır'a yayılmaya başlar. İnsanlar Antonius'a akın eder ve öğretişlerini dinlemek ister. Fakat Antonius'un öğretişe adadığı zaman, dua ve ibadete ayırdığı zamanı etkilemeye başlar. Böylece çölün daha ücra bir noktasına kaçır. Üç gün boyunca çölde gezen Antonius birkaç palmiye ağacı ve bir su kaynağı keşfettikten sonra hayatına burada devam eder. Dua dışındaki zamanlarını bir bahçe eker ve yabancı otlardan paspaslar örmekle geçirir. Yüzlerce genç

Antonius'un hayatına özenerek keşiş olmaya başlar ve Antonius'un yakınlarında yerleşir. Antonius'un bu dönemden kalma bazı öğretileri ve deyişleri 5. yy'da yazılmış olan *Apophthegmata Patrum* (Çöl Babalarının Deyişleri) eserinde kaydedilmiştir.

Antonius, yanındaki gençleri yetiştirdi ve zamanla en önemli öğrencilerinden olan Makarius'a bazı sorumluluklarını devretti. Bu sorumluluklar arasında, dış dünyadan akın eden insanların sorularına cevap verip onlar için dua etmek gibi yetkiler yer alıyordu. 338 senesinde bir müddet İskenderiye'yi ziyaret eden Antonius, burada Ariusçu öğretileri yayan kişilere karşı mücadele etti. Sonrasında çöle geri döndü. Ölüm döşeğinde iken Antonius esasını Makarius'a verdi ve öğrencilerine gizli bir mezarda gömülmesi için emir verdi.

Böylece Antonius hayata gözlerini yumdu. Geriye çileci bir hayat sürdüren bir grup keşiş bıraktı. Zamanla bu grup, Makarius'un çabalarıyla ilk manastır cemiyeti oldu. Fakat bu manastır cemiyetlerinde, günümüzde olduğu gibi keşişler merkezi bir bina içerisinde, kurallar denetiminde beraber yaşamıyorlardı. Keşişler halen kendi hücrelerinde yaşayıp, sadece toplu ibadet için merkezi bir mekânda toplanıyorlardı. Bu sisteme zamanla "Lavra" ismi bahşedilmiştir. Kurallara dayalı daha müşterek anlamdaki "kenobitik" manastır sistemi, Antonius'un bir başka öğrencisi olan Pakomius'un çabalarıyla ortaya çıkacaktı.

PAKOMİUS (292-348)

292 yılında Teb şehrinde doğan Pakomius, 21 yaşındayken Roma ordusuna girdi. Roma ordusunun askerleri sıkıldıklarında zaman zaman yöredeki halktan faydalanarak evlere girip erzak toplardı, köylülerle dalga geçerdi ve hatta genç kızlara tecavüz ederdi. Böyle davranışlar karşısında elbette Romalı askerlerin son bekleyeceği şey halkın kendilerine karşı şefkatli davranmasıydı. “Düşmanlarınızı sevin” emri uyarınca yöredeki Hristiyanlar karşılaştıkları bu kötülük karşısında, Romalı askerlere yemek getirmeye, onlar için dua edip teselli sözleri paylaşmaya başladılar. Hristiyanların tutumundan son derece etkilenen Pakomius, böylece orduyu terk etti ve iman ettikten sonra 314 senesinde vaftiz oldu. Palemon adında bir keşişle tanıştıktan sonra onun öğrencisi olmaya karar verdi. Palemon’un öğrencisi olarak geçirdiği 7 sene sonrasında, Antonius’un yanına geçti.

Bir gün dua ederken bir sesin kendisine “çocuklarım için bir ev kur” diyerek fısıldadığını hissetti. Böylece 320 yılında Pakomius kendi manastır cemiyetini kurdu. Kardeşi Yuhanna’nın dışında yaklaşık 100 keşiş onun kurduğu cemiyete katıldı. Pakomius, belki de askeri geçmişinden esinlenerek bu cemiyet için belirli kurallar ve sabit günlük bir program geliştirdi. Ayrıca keşişlerin hayatına devrim niteliğinde bir reform getirdi. O döneme kadar keşişler kendi bireysel hücrelerinde yaşarken, Pakomius kendi cemiyetini merkezi bir tesiste toplayıp her şeyin paylaşıldığı müşterek bir hayat stiline özendirdi. Bu şekilde modern anlamda ilk manastır kurulmuş oldu. Pakomius bu cemiyetin idare işlerini üstlendi ve keşişler Pakomius’a “Abba” veya “Baba” diye hitap etmeye başladı. Böylece Pakomius ilk manastır baş keşişi oldu.

Pakomius'un manastırlarında keşişler aynı tesis içerisinde 40'ar kişi barındıran evlerde yaşırdı. Bir manastır tesisi bu evlerden yaklaşık 30 veya 40 tane bulundurabilirdi. Her evin başında idari işlerle sorumlu bir keşiş vardı ve bu keşiş baş keşişe bağlıydı. Evler keşişlerin uğraşlarına göre ayrılırdı. Buna göre marangozlukla geçinenler aynı evde, bağ yetiştiren veya bahçıvanlıkla uğraşanlar aynı evde gruplandırılmışlardı. Yemekler evlerin yemekhanesinde, Pazar ibadetleri ise tesis içinde yer alan bir kilise binasında, bütün evlerin katılımıyla topluca yapılırdı.

Pakomius'un manastırı, popülerite kazanmaya başlayınca sayıca büyüdü. Zamanla başvurular çoğaldı ve manastır küçük kaldı. Böylece Pakomius ikinci bir manastır açmak zorunda kaldı. Pakomius'un manastırı fikirlerin özgürce paylaşıldığı ve tartışıldığı bir ortam oldu. Zamanla bu manastırlar, birer eğitim kurumu görevi de görmeye başladı. Birçok papaz manastırları ziyaret ederek Pakomios'un da öğretilerinden faydalandı ve teolojik açıdan kendini geliştirdi. Manastırı ziyaret edenler arasında Kayserili Basileios bulunuyordu. Buradaki ortamdan oldukça etkilenen Basileios sonrasında Kapadokya'ya dönerek Anadolu'da ilk manastırlarının oluşumunda büyük rol oynayacaktı.

Pakomius baş keşiş olarak yaklaşık 40 sene görevine devam etti. 348 yılında bir salgın hastalık sonucu yaşamını yitirdi. Geriye 8 manastır ve kurduğu manastır düzenini takip eden yüzlerce keşiş bıraktı. Öğrencileri sayesinde Suriye, Filistin, Anadolu ve daha sonra Avrupa topraklarında da manastırlar açılmaya başladı. Bunun dışında Pakomius, ilk Hristiyan dua tespihini icat eden kişi olarak da tarihte iz bırakmıştır.

SİMEON “STİLİTES” (390-459)

390 senesinde doğan Simeon bir çobanın oğluydu. Bildiğimiz kadarıyla 13 yaşlarında İncil’de yer alan Mesih İsa’nın dağdaki vaazını okuduğunda, Simeon oldukça etkilendi ve gayretli bir biçimde hayatını Tanrı’ya adadı. 16 yaşlarında bir manastıra girdi, fakat o kadar kanaatkâr yaşamış ki manastırdaki cemaat yaşamına bir türlü ayak uyduramamış. Böylelikle manastırdaki keşişler Simeon’un ayrılması için ricada bulunmuşlar. Simeon küçük bir kulübede inzivaya çekilmiş ve burada bir buçuk sene yaşamış. Rivayetlere göre bir keresinde, 40 günlük Paskalya perhizini hiçbir şey yemeden ve içmeden geçirmiş. Bu dönemden sonra bir dağ yamacındaki küçük bir mağaraya çekilmiş ve burada çileci alışkanlıklarını sürdürmüştü. Zamanla Simeon’u o kadar çok kişi ziyaret etmeye başlamış ki ibadet ve dua düzeni bozulmuş. Böylece Simeon radikal bir çözüm bulmaya karar vermiş. Yamacın yakınlarında yer alan harabelerde bir sütun keşfetmiş ve sütunun tepesinde yaşamaya başlamış.

Dua hayatını sütunun üzerinde sürdüren keşişin ihtiyaçları yöre halkı tarafından sağlanıyordu. Her gün köylü çocukları sütuna tırmanır ve Simeon’a pide ekmeği ve keçi sütü bırakırlardı. Bir keresinde Simeon’u yakınlarda bulunan manastırların keşişleri ziyaret etti. Keşişler Simeon’un bu hayat stiline o kadar çok şaşırmışlardı ki, bu hayat stiline alçakgönüllülükten mi yoksa kibirden mi kaynaklandığını öğrenmek istemişler. Keşişler Simeon’un sütundan inmesini emretmiş. Simeon itaat etmiş.

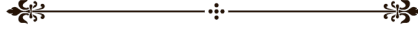
Tepkisinden memnun kalan keşişler böylece, Simeon'un sütununa dönmesine izin vermişler.

Zamanla Simeon daha yüksek bir sütuna geçti. Bununla beraber onu daha fazla insan ziyaret etmeye başladı. Simeon cana yakın bir kişiymiş. İnsanların sorunlarını dinler, çözümler önerir, nasihatte bulunup teselli edermiş. Bu dönemde, Simeon'un bir yargıç olarak tartışmalar arasında arabuluculuk ettiğini de görürüz. Simeon ve sonrasında gelecek olan sütun keşişleri, Anadolu'da sosyal bir boşluğun dolmasına yardımcı oldular. Büyük şehirlerin uzağındaki kırsal bölgelerde, köylüler arasında bir anlaşmazlık olduğunda bu tür keşişler tarafsız yargıç görevini üstleniyorlardı. Aynı zamanda bu keşişler yazdıkları metinler ve dilekçeler sayesinde daha üst makamlara halkın dertleri veya maddi ihtiyaçlarını aktarabilmek açısından da önemli bir rol oynadılar. Simeon sütunundan, halka sıkça vaazlarla seslenirdi. Vaazlarında özellikle tefecilik ve edepsiz konuşmalara karşı öğretilir, insanları ılımlı ve merhamet dolu bir hayat sürdürmeye teşvik ederdi. Zamanla Simeon'un çevresinde öğretişleriyle yetişen talebeler çıkmaya başladı, bu talebelerin sayesinde, sütun keşişliği Anadolu'da yayılmaya başladı.

Özellikle Kapadokya'da bulunan "peri bacaları" bu yeni keşişlerin inzivaya çekilmeleri için ideal bir mekân sundu. Bugünlerde özellikle Paşabağ vadisinde, hücre olarak kullanılmak üzere içi oyulmuş peri bacalarını görmek mümkündür. Yine aynı peri bacalarının alt kısmında, keşişleri takip eden talebelerin kaldığı mekânlar görünebilir. Aynı vadede üç başlı peri bacalarının birinde, Simeon onuruna yapılmış bir kilise kalıntısı bulmak mümkündür.

37 sene boyunca aynı sütunda yaşadktan sonra, Simeon 2 Eylül 459 senesinde dua ederken vefat etti. Talebeleri onu bulduğunda hâlâ aynı dua pozisyonundaydı. Dönemin Antakya patriği cenaze törenini yönetti ve Simeon sütunun yakınlarında gömüldü.

KAPADOKYA BABALARI

BÜYÜK BASİLEİOS (M.S. 330-379)

Kayseri doğumlu Basileios, inançlı bir Hristiyan ailede yetişti. Anneanesi Makrina'nın Basileios'taki etkisi büyüktü. 20 yaşına vardığında Kayseri'de özel eğitim almaya başladı. Burada bir başka kilise babası olan Nazianzoslu Gregor ile tanıştı. İkili Konstantinopolis'te eğitimlerine devam ettiler; daha sonra Atina'da 6 sene boyunca okudular. Atina'da Romanın son pagan İmparatoru olacak olan Julian ile aynı okulda okudular. 356 yılında Atina'dan ayrılan Basileios, bir müddet hitabet sanatı öğretti ve hukuk dünyasında çalıştı. Fakat Basileios'un hayatı Anadolu'ya döndükten sonra değişti. Özellikle Sivaslı episkopos Esutathius'un hayatı ve ruhaniliği onu çok etkiledi. Ruhsal bir uyanışı tecrübe eden Basileios, bu tecrübeyi şöyle yazıya döktü: "Zamanımın büyük bir kısmını çılgınlıklara ayırıp gençliğimi boş uğraşlarla harcamıştım. Aniden, derin bir uykudan uyanır gibi uyandım. İncil'in gerçeklerini ve ilahi ışığını gördüm. Dünya'ya ait hükümdarların bilgeliğinin boş olduğunu fark ettim (...) İncil'i okuduğumda mükemmelliğe ancak mallarımı satarak, onları fakirlerle paylaşarak, bu hayattan umudumu keserek ve canımı dünyevi şeylerden esirgeyerek ulaşabileceğimi gördüm" (223. Mektup, 2).

357 yılında vaftiz olduktan sonra Basileios Filistin, Mısır ve Suriye'yi ziyaret ederek keşişliğe özendi ve çileci bir hayat sürdürmeye başladı. Çilecilerin dua hayatına hayran olmasına rağmen Basileios keşişlerin bir cemiyet olarak yaşamasının daha sağlıklı olduğunu düşünüyordu. Böylece Anadolu'ya döndüğünde, Karadeniz bölgesinde ailesine ait bir arazide Anadolu'nun ilk manastır cemiyetini kurmuş oldu. Burada daha sonraki tarihlerde birçok manastırın oluşmasında köşe taşı olacak olan manastır kuralları geliştirip, bunları kâğıda döktü. 358 senesinde arkadaşı Nazianzoslular Gregor'u manastırına davet etti ve burada ikili Origenes'in yazıtlarını derleyen ve *Philocalia* adını alan bir eser yayınladı.

362 yılında Antakya episkoposu Meletius tarafından diyakoz yapılan Basileios, Nazianzoslular Gregor ile beraber Kapadokya bölgesinde hızla yayılan Ariuşçu sapkınlığa karşı Teslis inancını hararetle savundu. İkili Ariuşçu teologlara karşı halka açık hitabet yarışmaları düzenledi ve bunlar Kapadokya halkının Ariuşçuluğu reddetmesinde büyük rol oynadı. 370 senesinde episkoposluğa yükseltilen Basileios, aile mirasını fakirlere dağıttı ve yörede birçok aşevi açtırdı. Kourdurduğu hayır kurumları fakirlere yönelik hastane, yetimhane, pansiyon ve aşevleri olarak işlev gördü. Bunlardan en önemlisi bir hastane ve yetimhane olan Basiliadas tesisleriydi.

Basileios'un çabaları sonucu, özellikle Anadolu manastırları önemli toplumsal bir boyut kazanmış oldular. Batı'daki manastır oluşumlarının aksine, Anadolu manastırları zamanla yerle-

şim alanlarına daha yakın ve hatta kentlerin sur içi kısmında bile oluşmaya başladılar. Bunun nedeni ise Anadolu'da yer alan manastırların, Basileios'un reformları neticesinde toplumsal sorunlara çare merkezleri haline gelmiş olmalarıdır.

Basileios, belki de çileci huylarının uzun vadede bedenini etkilemesinden ötürü, 379 yılında bir karaciğer hastalığından dolayı vefat etti. Basileios'un bazı vaazları günümüze kadar ulaşmıştır. *Philocalia* dışındaki en önemli eseri Kutsal Ruh'un Tanrısal kimliğini savunan "Kutsal Ruh Üzerine" isimli eseridir.

NAZİANZOSLU GREGOR (M.S. 329-390)

Günümüzde Aksaray'ın yakınlarında bulunan Nenizi köyünde dünyaya gelen Gregor, toprak sahibi varlıklı bir ailenin çocuğuydu. Gregor'un annesi Nonna bir Hristiyan'dı. Nonna'nın çabaları sonucu Gregor'un babası da Hristiyan inancını benimsemiş ve zamanla köyün episkoposu olmuştu. Gregor genç yaşlarda eğitimi için Kayseri'ye gönderildi ve burada bir başka Kilise Babası olan Basileios ile tanıştı. İkili Konstantinopolis ve Atina'da birlikte okudu. Bu süre içinde samimi bir arkadaşlık kurdular. Atina yolundayken Gregor'un bulunduğu gemi bir fırtınaya yakalandı. Dehşete düşmüş Gregor Mesih İsa'ya dua etti ve kendisini kurtarması şartıyla hayatını ona adamaya ant içti; nitekim öyle de oldu.

Eğitimi bitirdikten sonra Gregor bir müddet hitabet sanatı (retorik) öğretti. 361 senesinde Nenizi'ye dönerek babasının denetimi altında papaz oldu. Bu dönem içerisinde göreviyle

tatmin olmayan Gregor, arkadaşı Basileios'un kurduğu manastır cemiyetine katıldı, fakat burada da uzun bir müddet kalmadı. Basileios'un teşvikiyle Kapadokya bölgesine döndü ve orada öğretilip yazmaya başladı. İlk eserlerinden biri "İmparator Julian'a Karşı" eseri idi. Bu eserde Gregor, Julian'ın zulümlerini eleştirip Hristiyanların sabır ve sevgiyle dayanmalarını teşvik ediyordu. Elbette kendisi de bu eserden dolayı zulüm gördü. Fakat Gregor'un ün kazanmasına yardımcı olan en önemli etken, Basileios ile birlikte Ariuşçu ilahiyatçılara karşı hitabet müsabakaları olmuştur. Teslis inancını savunduğu bu müsabakalar, Ariuşçuluğun Kapadokya bölgesinde fazla yayılamamasına ve İkinci Ekümenik konsilde verilecek olan kararların, teolojik alt yapısının oluşmasına vesile oldu.

372 senesinde Gregor Sasima episkoposluğuna getirildi. Fakat kilise bürokrasisinden sıkılan Gregor, babasının ölümüyle birlikte 374 senesinde Nenizi'ye döndü. Mirasını fakirlere dağıttıktan sonra inzivaya çekildi. 379 senesinde Ariuşçuların zulümlerine maruz kalan teslis yanlıları, Gregor'u Konstantinopolis'e davet etti ve böylece Gregor Konstantinopolis patriği oldu. Burada Gregor en meşhur vaazlarını verdi fakat başkent'in entrikaları Gregor'u hazırlıksız yakaladı. 380 senesinde Gregor'un hastalığını fırsat bilen Maximus, kendisini patrik ilan etti. Fakat Gregor'un hitabetine alışık olan halk, episkoposunu destekleyip Maximus'u şehirden kovdu. 381 senesinde Gregor, İkinci Ekümenik Konsil olan Konstantinopolis konsilinde başkanlık yaptı. Fakat sürekli eleştirilere maruz kalan episkopos, yaşlanmanın getirdiği yorgunlukla birlikte görevinden istifa etti ve Kapadok-

ya'ya döndü. Burada farklı sapkınlıklara karşı mücadele ettikten sonra inzivaya çekildi.

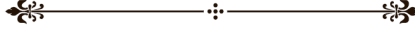
NİSSALI GREGOR (M.S. 330-395)

335 yılında doğan Gregor, Büyük Basileios'un küçük kardeşidir. Eğitimini evde sürdüren Gregor, bir müddet Kayseri'de okula gitmiş olabilir. Hitabet öğretmeni olarak çalışan Gregor, zaman zaman kilisede de okumalar yapmış. 25 yaşlarında Gregor Theosebia adında bir kadınla evlendi. 371 yılında İmparator Valens Kapadokya'yı iki ayrı bölgeye ayırdı ve böylece yeni episkoposluk bölgeleri kurulmuş oldu. Bunlardan biri Nissa idi. 372 yılında Gregor, Nissa episkoposu olarak seçildi. Buradaki dönemi oldukça çalkantılı geçti. 375 senesinde hırsızlık ve yol-suzluk iddialarıyla tutuklandı, 376 yılındaki Nissa Sinodu onu makamından etti, fakat 378 senesinde Gregor tekrar Nissa episkoposluğuna getirildi. İkinci Ekümenik Konsil olan Konstantinopolis konsilinde yer alan episkoposlardan biriydi. 385 ve 386 senelerinde İmparator Theodosius'un karısı Flaccila ve kızı Pulcheria'nın cenaze törenlerinin yönettiğini biliyoruz. Daha sonrasında Gregor'un, Arabistan ve Kudüs'te cereyan eden Kilise sorunlarında arabuluculuk yapması için gönderildiğini biliyoruz. Bu görevlerin dışında hayatının son seneleri hakkında pek fazla bilgiye sahip değiliz. Yaklaşık 395'te öldüğü düşünülmektedir.

Nissalı Gregor'un geriye bıraktığı en önemli eseri *Oratio Catechetica*'dır. Kırk bölümden oluşan bu eser Yahudi, pagan ve sapkın iddialara karşı Hristiyan inancının bir savunmasıdır. Ayrıca

Gregor'un vaazları günümüze kadar ulaşabilmişlerdir. Teslisi savunmak dışında, Teolojik anlamda Gregor'un Kilise ilahiyatına en önemli katkısı Tanrı'nın ebediyeti hakkında yaptığı incelemelerdir. Gregor'a göre Tanrı sınırsızdır ve bundan dolayı yarattığı varlıkların sınırlı zihniyle tam kavranamaz. Tanrıyı tanımlamak, ancak olmadığı şeyleri sıralamakla mümkün olur. Buna Apofatik veya Negatif Teoloji denilir. Nissalı Gregor'un özellikle bu alanda yaptığı katkıları büyüktür.

DOĞU KİLİSESİNİN DİĞER BABALARI

KRİKOR LUSAVORİÇ (M.S. 257-331)

Krikor Lusavoriç Ermenistan'ın 301 senesinde, Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesinde başrol oynayan kilise babasıdır.

Krikor Partlı bir aristokrat ve aynı zamanda prens olan Anak'ın oğludur. Anak, kral II. Kosrov'u öldürmekle suçlanır ve akabinde idam edilir. Bu sırada Krikor'un bakıcıları, Sopia ve Yevtag, Krikor'la birlikte Kayseri'ye kaçıp sığınır. Kapadokya ilinde büyüyen Krikor Hristiyan olur ve Firmilianos (diğer ismiyle Evtalius) adında bir papazın altında eğitim görür. Eğitimi tamamladıktan sonra bir süre münzevi bir hayat sürdüren Krikor, babasının günahını telafi etmek ve Hristiyanlığı tebliğ etme amacıyla Ermenistan'a geri döner.

Bu arada öldürülen II. Kosrov'un oğlu Drtad ise Roma'ya götürülür ve orada Roma kanunu ve askeri eğitiminden geçtikten sonra Ermenistan'a döner ve III. Drtad olarak tahta yerleşir. Krikor Ermeni topraklarına döndükten sonra, asker olur ve kralın kâtibi olarak görev alır. Pagan bir kutlama esnasında Drtad Krikor'dan tanrıça Anahit'e bir adak sunmasını ister, fakat Kri-

kor reddeder. Drtad sinirlenir ve muhbirlerin Krikor'un aslında babasını öldüren Anak'ın oğlu olduğunu hatırlatmasıyla, Krikor işkencelere maruz kalır ve zindana atılır. Zindandayken Anadolu'dan gelen bir rahibe grubu kendisine gizlice gıda sağlar. Drtad bu rahibelerden de haberdar olur ve hepsine işkence çektirdikten sonra onları idam eder. Bu olaylardan kısa bir süre sonra, Drtad ağır bir hastalık geçirir ve ölüm döşeğinde yatar. Bir gece rüyasında Krikor'un kendisini iyileştirdiğini görür. Bundan çok etkilenen Drtad, Krikor'un 13 senelik zindan dönemine son verir ve onu saraya getirir. Krikor Drtad için dua eder ve kral mucizevî bir şekilde şifa bulur. Bu mucizeyle ikna olan kral, 301 senesinde Ermenistan'ın devlet dinini Hristiyanlık olarak ilan eder. Bu da Ermenistan'ı Hristiyanlığı resmi olarak benimseyen ilk devlet yapar. Yeni düzende Krikor, Ermeni Kilisesi'nin ilk Başepiskoposu olarak görev alır. 318 yılında Krikor görevinden çekilir ve onun yerine ikinci oğlu Aristakes geçer. Hayatının son senelerinde Krikor, Sepuh dağı yakınlarında bir yere inziva-ya çekilir ve burada hayata gözlerini yumar.

ATHANASIUS (M.S. 296-373)

Athanasius Kilise tarihinin en önde gelen ilahiyatçılardan bir tanesidir ve özellikle İznik Konsili'nde Arius'a karşı Teslis inancını savunması ile tanınır. Varlıklı bir ailenin çocuğu olan Athanasius İskenderiye'de doğmuştur ve eğitimini bir zamanlar İskenderiyeli Klement ve Origenes gibi meşhur isimlerin öğretmenlik yaptığı İskenderiye'deki okulda tamamlamıştır. Okulun Yunan klasikleri ve Kutsal Kitap eğitimine önem vermesi, Atha-

nasius'a hem Grekçe dilinde hem Kutsal Kitap bilgisinde büyük hâkimiyet kazandırdı.

319 senesinde diyakozluğa yükseltildiği dönemde, İskenderiye'de aynı okuldan mezun olan Arius ve Patrik Alexandros arasında büyük bir tartışma patlak verdi. Arius'a göre; Tanrı Kelamı ezeli olmayıp, yaratılmıştı. Bu da, İsa'nın Kelam doğasını melekeler benzeyen, yaratılan bir doğa haline getiriyordu. Patrik Alexandros liderliğinde bu görüşlere karşı çıkan Teslisçiler ise, Tanrı Kelamının yaratılmamış ve ezeli olduğunu savunuyordu. Neticesinde tartışmalar sona ermeyince, 325 senesinde İznik Konsili gerçekleşmiş oldu. Athanasius Patrik Alexandros'un sekreteri olarak konsile katıldı ve Teslis inancını savunan baş aktörlerden oldu. Athanasius'un gayretiyle, Arius aforoz edildi ve Teslis inancı muhafaza edilmiş oldu. Bu galibiyete rağmen, Ariusçularla olan sorun seneler boyunca devam etti ve Athanasius hayatı boyunca bu sapkınlığa karşı mücadele verdi. 328 senesinde Patrik Alexandros'tan sonra, İskenderiye Patriği olarak seçilen Athanasius, toplamda 17 yıl süren 5 farklı sürgüne maruz kaldı. Bu sürgünler "Athanasius contra mundum" veya "Athanasius dünyaya karşı" ifadesinin popülerite kazanmasına yol açtı.

İlk sürgün 335 yılında gerçekleşti. Ariusçular, Athanasius'un Mısırın Konstantinopolis'e olan tahıl ihracatını kesmeye çalışacağını iddia edince, İmparator Konstantin hiç riske girmeyip onu sürgüne göndermeye karar verdi. Athanasius böylece Almanya'nın Trier kentine gönderildi ve orada 2.5 yıl kaldı. İkinci ve üçüncü sürgün İmparator Konstantius'un döneminde gerçekleşti. Ariusçular Athanasius'u hedef olarak seçmişlerdi, onu

küfretmek, adam öldürmek, imparatora karşı ayaklanmak gibi iddialarla suçluyorlardı. Konstantius bir Arius sempatizanı olarak tanınmaktaydı ve Ariusçu episkoposların tavsiyelerini dinleyerek, Athanasius'u ilk önce Roma kentine gönderdi ve burada 339 ve 346 seneleri arasında 7,5 yıl kaldı. Dördüncü ve beşinci sürgünler ise daha kısaydı. İmparator Julian dönemindeki sürgünü 10 ay, imparator Valens altındaki sürgünü ise 4 ay sürdü. Bu iki sürgün yine Mısır'ın çöl bölgelerinde gerçekleşti.

Athanasius geriye birçok önemli eser bırakmıştır. İznik Konsilindeki kararları hakkında yazılmış olan *De Decretis*, konsilin tutanaklarını aktarmasından dolayı önemli bir tarihsel ve teolojik kaynaktır. Bayram Mektupları ise Mevcut İncil'de bulunan kitapların bir listesini aktarmaktadır. Athanasius ayrıca bazı eleştiri yazıları ve Kutsal Kitap yorumlarını da kaleme almıştır. *Ariusçulara Karşı Vaazlar* ve *Serapion'a Mektuplar* Ariusçu ve Makedoniusçu sapkınlıkları çürütmeye yönelik yazılmış, İsa Mesih'in ve Kutsal Ruh'un ilahi doğalarını kanıtlamaya çalışan eserlerdir. Yorum eserlerinden *Yaratılış*, *Ezgiler Ezgisi* ve *Mezmurlar* üzerine yazmış olduğu yazıların sadece bazı nüshaları günümüze ulaşabilmiştir. Fakat Athanasius'un en çok okunan eseri, bir başka Kilise Babası olan ve Çöl Babası olarak da tanınan Büyük Antonius'un biyografisidir. Özellikle Mısır çöllerinde geçirdiği sürgün dönemlerinde, keşişlerin hayatını ve Çöl Babalarını tanıma fırsatı bulan Athanasius'un bu eseri birçok dile çevrilmiş ve Hristiyan dünyasında münzeviliğin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır.

NUSAYBİNLİ EFREM (M.S. 306-373)

Nusaybin doğumlu Efrem kilise tarihine, gerek ilahileriyle, gerek vaazlarıyla büyük katkılarda bulunmuştur. Özellikle Süryani kilisesinin gelişiminde büyük pay sahibi olan Efrem'in, ailesi pagan kökenliydi. Efrem genç yaşta iman eder ve Nusaybin episkoposu Yakup altında eğitim alır. Vaftiz olduktan sonra ise diyakoz olarak kilisede görev alır. Bu dönem içersinde sayısız ilahi besteler ve Kutsal Kitap'la ilgili yorum yazıları yazmaya başlar. Ayrıca Nusaybin'de özellikle Süryani Kilisesi'nin gelişiminde büyük rol oynayan bir ilahiyat okulu açar. Nusaybin bir kaç kez Sasaniler tarafından saldırıya uğrar ve sonunda Sasaniler tarafından fethedilir. 363 senesinde şehirdeki Hristiyanlar, ilk başta Diyarbakır'a kaçar ve en sonunda Urfa şehrinde yerleşir. Urfa'da Efrem birçok Ariusçu ve Manikiyancı ile tanışır ve bu sapkınlarla tanıştıktan sonra bestelediği ilahilerin çoğu, Teslis veya Üçlülük konulu olur. Kayıtlara göre Efrem ilahilerini halk müziğini kullanarak besteleyip, Urfa meydanlarında kadınlardan oluşan korolara söylettirmiş. Urfa'da geçirdiği 10 sene sonunda Efrem, bir salgın yüzünden hasta düşer ve 373 senesinde vefat eder.

Efrem'in geride bıraktığı öğretileri ve ilahileri Süryani kilisesinin dışında günümüzde pek bilinmemesine karşın, hepsi birbirinden güzel nasihatler içermektedir. Bir vaazında şöyle der: "Uyanık kalın, çünkü beden uyuduğu zaman doğa bize hâkim olur ve eylemlerimize irademiz değil, doğanın içgüdüğü yön verir. Ruhumuza, güçsüzlüğünün, kederin yükü çöktüğü zaman ise düşman ona egemen olur, onu istediğinin tersine yollara sevk eder. Güç doğaya, düşman ruha hükmeder. Rabbimiz bu

nedenle ruhun ve bedeninin uyanık zorunluluğundan söz eder ki beden ağır uykuya, ruh da uyuşukluğa gömülmesin. Kutsal Kitap şöyle der: "Uyanık kalın, gerektiği gibi." Diğer bir yerde de: "Gözümü açıyorum ve hâlâ sizinleyim". Ve nihayet: "Cesaretinizi yitirmeyin." Bu nedenle bize verilen kutsal görevde yürekliğimizi kaybetmiyoruz" (*Diatessaron Yorumu*, 18:15-17).

HRİSOSTOM (M.S. 349-407)

Yuhanna Hrisostom veya diğer lakabıyla "Altın Ağızlı Yuhanna" 349 senesinde Antakya yakınlarında doğdu. Babası Roma ordusunda görevliydi, annesi ise dindar bir kadındı. Hrisostom annesi sayesinde inançlı bir Hristiyan olarak yetiştirildi ve Antakya'nın en iyi okullarında okudu. Dönemin en meşhur pagan filozof ve öğretmenlerinden Libianus'un altında eğitim aldı. Hrisostomun yazılarından anladığımız gibi, bu dönem içerisinde klasik Yunan irfan ve kültürü hakkında önemli bir bilgi birikimi elde etti.

367 senesinde Hrisostom, Antakya episkoposu Meletius ile tanıştı. Meletius'un kişiliğine hayranlık duyan Hrisostom akademik uğraşlarını yarıda kesip dindar ve çileci bir hayata yönelmeye başladı. Üç sene sonra vaftiz oldu ve kilisede Kutsal Kitap okuma sanatını yapmaya başladı. Bu dönem içinde Tarsuslu Diodorus'un başkanlık ettiği Antakya okulunda okumaya başladı. Sozomen'e göre Libianus, bu habere o kadar üzülmüş ki ölüm döşeginde "En iyi öğrencimi Hristiyanlara kaptırdım" demiş. Hrisostom daha mistik ve Tanrıyla daha kişisel bir yakınlık arzuluyordu. Böylece 375 yılında Antakya yakınlarındaki bir

mağaraya sığınarak zamanını bol bol dua edip Kutsal Kitap'ı derinlemesine incelemekle geçirdi. İlk eserlerini bu dönemde yazmış olması muhtemeldir. Çileci alışkanlıklarından ötürü sağlık sorunları yaşamaya başladı ve 2 senelik bir dönemden sonra keşişliği bıraktı.

381 senesinde Meletius tarafından diyakoz yapılan Hrisostom, 386 senesinde Evarigus tarafından papazlığa yükseltildi. 12 sene boyunca Antakya'da verdiği vaazlarıyla Hrisostom meşhur oldu. Halk Hrisostomun anlaşılması kolay ve pratik öğretilerle dolu vaazlarına bayılıyordu. Öğretilerinde hayırseverliğin önemini vurgulayıp kişisel mülkiyetin kötüye kullanımını hakkında eleştiriler getirirdi. Vaazlarının gücünü yansıtan bir örnek, 387 yılında yaşanan ayaklanmada görünebilir. Theodosius'un vergilerine sinirlenen Antakya halkı şiddetli bir ayaklanma başlatır. Bu dönem içerisinde şiddete karşı barışçılığı teşvik eden 21 vaaz, halkın sakinleşmesine ve birçok paganın Hristiyanlığı benimsemesine yol açmıştır.

397 senesinde Hrisostom Konstantinopolis patriği olur. Hrisostom Konstantinopolis'te karşılaştığı şehir hayatıyla hayal kırıklığına uğrar. Vaazlarından bir tanesine şöyle der: "Eğer onlara [şehirdeki Hristiyanlara] Amos ve Ovadya'nın kim olduğunu ya da Havarilerin sayısını soracak olsanız sessiz kalırlar. Fakat atları ve binicileri sorarsanız sofistlerin ve hatiplerin ihtişamını aşan bir şekilde size cevap verirler" (*Yuhanna üzerine, 58. Vaaz*).

Konstantinopolis'te bulunduğu dönemde Hrisostom, özellikle İmparatorluk ailesinin zevklere düşkün ve yolsuz hayatlarını

eleştirdi. Bundan dolayı İmparator Arkadius'un karısı olan Eudoksia'nın zulmüne maruz kaldı. Eudoksia Hrisostom'u iki defa sürgüne göndermeye kalkıştı. İlk denemede, Hrisostom'un tutuklandığı gece bir deprem oldu ve şehir halkı bir ayaklanmayla Konstantin dönemindeki Ayasofya'yı yaktı. Böylece Eudoksia korkuya kapılıp kararından döndü. Hrisostom Eudoksia'yı eleştirmeye devam etti, bu sefer imparatoriçenin Ayasofya önünde diktirdiğı bir heykel yüzünden. Eudoksia Hrisostom'u ikinci bir kez sürgüne göndermeye çalıştı ve bu sefer başarılı oldu.

405 senesinde Kapadokya'da inzivaya çekilen Hrisostom, 409 senesinde vefat etti. Geriye bıraktığı vaazların dışında, Kilise tarihine bir başka önemli katkısı özellikle Doğı kiliselerinde halen kullanılmakta olan *Hrisostom litürjisi* veya merasim usulüdür.

BATI KİLİSESİNİN “DOKTORLARI”

AMBROSİUS (340-397)

Almanya'nın Trier kentinde yetişen Ambrosius'un babası, Galya bölgesinin valisiydi. Babası'nın genç bir yaşta ölmesiyle birlikte Ambrosius Roma'ya taşındı ve orada hukuk, edebiyat ve hitabet okudu. 372 senesinde kaymakam Probus'un desteğiyle Ambrosius Roma kent konsiline seçildi ve kısa bir süre sonra Milano bölgesine bağlı Liguria ve Emilia valisi oldu.

374 senesinde Milano episkoposu olan Auxentius vefat etti. Auxentius bir Arius yanlısıydı. Şehirdeki Teslis yanlıları ve Ariusçular arasında bir kargaşa meydana geldi. Bu kargaşayı dindirmek için Ambrosius, bir sonraki episkoposun seçileceği kiliseyi ziyaret etti. Kendisi sükûneti teşvik eden bir konuşma yaparken, halk “Ambrosius, yeni episkoposumuz!” diye haykırmaya başladı. Ambrosius bu teklifi reddetti çünkü kendisi ne vaftiz olmuştu ne de ilahiyat eğitimi almıştı. İmparator Gratia'nın teşvikiyle Ambrosius vaftiz oldu ve bir hafta içerisinde Milano episkoposu olarak tayin edildi. Ambrosius bu yeni görevini oldukça ciddiye aldı, kendisi münzevi bir hayat sürdürmeye başladı, parasını fakirlere dağıttı ve topraklarını bağışladı. İleri düzeydeki Grekçe bilgisinden dolayı, Eski ve Yeni Ahit'i, Origenes

ve Basileios gibi diğer Kilise Babalarının yazılarını da alışabildi. Hitabet ve Yunan edebiyatı birikiminden de faydalanarak, Ambrosius Batı'nın en gözde vaizlerinden oldu. Bir diğer Kilise Babası olan Augustinus'un iman etmesinde, Ambrosius'un vaazları önemli bir rol oynamıştır.

Ambrosius hayatı boyunca, İtalya'daki Ariusçu hiziplere karşı mücadele etti. Bu mücadelelerin en çarpıcı rneği M.S. 386 senelerinde bir Ariusçu olan Batı Roma imparatoru II. Valentinianus ile yaşanmıştır. Valentinianus Milano'ya ordusuyla birlikte geldi ve Milano'daki iki kiliseyi Ariusulara vermesini emretti. Ambrosius bu talebi reddetti ve İmparator'a verdiği cevapla büyük bir cesaret gösterdi: "Eğer beni istiyorsan, sana boyun eğmeye hazırım. Beni hapisaneyeye veya lme götür, karşı gelmeyeceğim. Fakat Mesih'in kilisesine asla ihanet etmeyeceğim. Halktan bana yardıma koşmalarını talep etmeyeceğim. Bu kilise sunağını terk etmektense dibinde ölmeyi tercih ederim. Halkın ayaklanmasını teşvik etmeyeceğim. Sadece Tanrı onları yatıştırabilir." Bu olaydan birkaç sene sonra Valentinianus, eşi Juliananın vefat etmesiyle, bir krize girer. Ambrosius kendisini teselli eder ve onun rehberliğinde İmparator Ariusuluğu bırakıp Teslisi olur.

Ambrosius'un geriye bıraktığı yazılar e ayrılabilir: Kutsal Kitap yorumları, dogmatik yazılar ve ahlaki yazılar. Eski Ahit ile ilgili yorum yazıları Yaratılış kitabı; Kâin, Habil, Nuh, İbrahim, İlyas, Davut gibi kişiler ve Mezmurlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yeni Ahit'ten ise sadece Luka Mjdesiyle ilgili yorumu günümüze ulaşabilmiştir (*Expositio in Lucam*).

Dogmatik yazılarında Ambrosius İsa Mesih'in ve Kutsal Ruh'un ilahlığını savunmaktadır, ayrıca kilisedeki takdislerin (*sakramentlerin*) uygulanmasıyla ilgili bir eseri mevcuttur. Ahlaki yazıları arasındaki en önemli eseri ise Hristiyan ahlaki için bir rehber niteliği taşıyan *De Officiis Ministrorum* eseridir.

HIYERONİMUS (M.S. 347-420)

Hırvatistan yakınlarında doğan Hiyeronimus Kutsal Kitap'ı Latinceye çevirdiği için özellikle Batı Kilisesi için önemli bir konuma sahiptir. Kutsal Kitap'ın bu Latince çevirisi *Vulgata* ismini alır.

360 senelerinde Hiyeronimus Roma'ya yerleşir, vaftiz olur ve burada eğitim almaya başlar. Aelius Donatus altında Latince ve Grekçe öğrenir. Okul hayatı boyunca arkadaşlarının kötü alışkanlıkları onu etkiler ve zevk düşkünü olur. Zaman zaman vicdanını rahatlatmak için Hristiyan şehitlerinin bulunduğu yer altı mezarlarını ziyaret eder. 370 senelerinde Hiyeronimus Rufinus ile tanışır ve bu arkadaşlık hayatının değişmesine vesile olur. Arkadaşlarıyla birlikte dünyayı dolaşmak isteyen Hiyeronimus, 373 senesinde Antakya'ya ulaşır. Bu yolculuk sırasında arkadaşlarının bazıları ölür, kendisi de ciddi şekilde hastalanır. Bir gece onu derinden etkilen bir rüya görür ve ertesi sabah hayatını Tanrı'ya adamaya karar verir. Kutsal Kitap'ı derinlemesine incelemeye başlar ve bir müddet için keşiş olarak yaşar.

Hiyeronimus 379 yılında Paulinus tarafından episkopos yapılır ve 382 yılında Roma'ya döndüğünde, Papa Damasus'un sekre-

terliğini yapmaya başlar. Roma'da bulunduğu dönem içerisinde Kutsal Kitap'ı Latinceye çevirmeye başlar. Hiyeronimus'un Papa Damasus'a yazdığı mektuplarda, Hiyeronimus'un tercümesinden önce, batı'da kullanılan başka bir Latince tercüme olduğunu öğreniriz. Fakat bu tercüme hatalarla doludur ve karışık bir düzene sahiptir. Hiyeronimus yeni bir çeviri üretmekle eski tercümeyle alışık olan bazı Batılı cahillerin hedef tahtası olacağından korkuyordur; tek tesellisi bu görevi ona devreden Damasus'un yetkisidir. Özellikle İslam kaynaklı eleştirmenler, bu mektubu örnek sunarak bahsedilen hatalarla Grekçe metnin tahrif olduğu imajını yaratmayı severler. Fakat mektuptaki konu özgün Grekçe metin değil, daha eski ve hatalı olan bir ilkel Latince tercümedir.

384 senesinde Damasus vefat eder ve Hiyeronimus Roma'da kendisini yalnız hisseder. Özellikle daha seküler bir hayat sürdüren papazlarla tartışmalar yaşar. Sonunda 385 senesinde Antakya'ya döner. 386 senesinde Beytlehem yakınlarında bir manastıra çekilir ve burada geçirdiği yaklaşık 30 sene içerisinde en önemli eserlerini yayınlar. Bunlar arasında Eski Ahit'in İbraniceden Latinceye tercümesi, sayısız tefsir kitabı ve Pelagiusçu sapkınlığa karşı yazdığı metinlerdir.

AUGUSTİNUS (M.S. 354-430))

Kuzey Afrika doğumlu Augustinus'un annesi Monica çok dindar bir kadındı. Annesinin gayretiyle Augustinus'un pagan babasının ölümünden önce inancı benimsediği düşünülmektedir. 17 yaşına geldiğinde Romanianus'un bursu sayesinde Augustinus

Kartaca'ya okumaya gider. Kartaca'daki şehir yaşamı Augustinus'u kötü etkiler ve burada zevklerine düşkün bir hayat sürdürmeye başlar. 372 senesinde annesinin evlilik nasihatine karşı çıkarak, Augustinus bir kadınla ilişkiye girer ve bu ilişki sonucunda oğlu Adeodatus doğar. Augustinus'un bu kadınla ilişkisi neredeyse 13 sene sürer. Kartaca'da eğitim alırken Augustinus, Cicero'nun *Hortensius* eserini okur ve bu eserin etkisiyle felsefeye yönelmeye başlar. 373 senesinde Manicilik dinini benimser ve ateşli bir destekçisi olur. Eğitimini tamamladıktan sonra Augustinus neredeyse 10 sene boyunca Kartaca'da hitabet eğitimi verir.

Augustinus 383 senesinde kendi okulunu açmak amacıyla Roma'ya taşınır fakat burada hayal kırıklığına uğrar. Bu sefer Milano'ya taşınır ve burada Milano episkoposu Ambrosius ile tanışır. Ambrosius'un hitabet kabiliyeti Augustinus'u çok etkiler ve Ambrosius'a karşı sempati duymaya başlar. Bu dostluk vesilesiyle Augustinus, Hristiyanlık inancını incelemeye başlar. 386 senesinde Augustinus ruhsal bir tecrübe yaşadıkten sonra iman eder. Kendisine "Aç ve Oku" diyen bir ses işitir. Augustinus Kutusal Kitap'ı rastgele Romalılar 13:13-14'e açar ve ayetleri şaşkınlıkla okuyarak derin bir tövbe yaşar: "Kendimizi çılgınca eğlenceye ve sarhoşluğa, ahlaksızlığa ve sefahate, çekişmeye ve kiskançlığa kaptırmayalım. Gün ışığında olduğu gibi, saygın bir yaşam sürelim. Rab İsa Mesih'i kuşanın. Benliğinizin tutkularına uymayı düşünmeyin." Ambrosius tarafından vaftiz edildikten sonra Augustinus 395 senesinde Hippo episkoposu olarak atanır. Hayatının geri kalanını Hristiyan inancını tebliğ etmekle geçiren Augustinus, Kuzey Afrika'da özellikle Donatusçu sapkınlığa karşı mücadele verir. Hippo'da bulunduğu bu dönem içeri-

sinde Augustinus en önemli iki eserini kaleme almıştır: *İtiraflar* ve *Tanrı Kenti*. *İtiraflar* otobiyografik bir eserdir ve bu kitapta Augustinus kendi hayat yolculuğunu kaleme alır. *Tanrı Kenti* kitabı ise Roma'nın Cermen kavimler tarafından yağmalandığı bir dönem içerisinde yayınlanır. Birçok pagan ve kuşkucu Roma'nın düşüşünü Hristiyanlığa bağlarken, Augustinus bu eserde Hristiyanlığı savunmuş oldu. Ayrıca aynı kitap Hristiyanlara umutlarını yeryüzündeki hükümdarlıklara değil Tanrı'nın ege-menliğine, yani ahiret hayatına bağlamaları gerektiği konusun-da teselli edici sözler içerir.

Teolojik anlamda Doğu Hristiyanları tarafından pek fazla be-nimsenmese de Augustinus'un yorumları Batı Kilisesinin ilahi-yatında derin izler bırakmıştır. Özellikle aslî günah, lütuf, ilahî kader ve özgür irade kavramları hakkında yaptığı çalışmalar ve açıklamalar Katolik ve Protestan Reform teolojisinde derin izler bırakmıştır.

BÜYÜK GREGOR (540-604)

Zengin bir ailenin çocuğu olan Gregor'un çocukluğu hakkında pek fazla bilgiye sahip değiliz. Tek bildiğimiz şey Gregor'un ço-cukluk döneminde Avrupa'nın büyük bir kısmında vebanın hâkim olduğu ve bu veba sonucu Eski Roma İmparatorluğu top-raklarında bulunan nüfusun 3'te 1'inin ölmesidir. Büyük ihti-malle ailesi için bu dönem zorluklarla geçmiştir. Öğrencilik ha-yatıyla ilgili bildiklerimiz de kısıtlıdır. Tourslu Gregor'a göre Bü-yük Gregor; gramer, hitabet ve edebiyat kullanımı açısından Roma'daki en kabiliyeti çağdaşlarını gölgede bırakıyordu. Bu

görüşü göz önüne aldığımızda, Büyük Gregor'un çok kaliteli bir eğitim aldığı sonucuna varabiliriz.

574 yılında babasının vefatıyla birlikte Gregor aile malikânesini bir manastıra çevirip, Aziz Andreas'a adadı. Böylece Gregor bir keşiş olarak bir müddet münzevi bir hayat sürdürdü. 578 senesinde Papa onu Roma kilisesinin 7 diyakozundan biri olarak tayin etti. Bu dönem içerisinde Lombardlar Roma kentini tehdit etmekteydi. Bizans'ın desteğini arayan Papa II. Pelagius böylece Gregor'u 579 senesinde Konstantinopolis'e gönderdi. Gregor bu görevini 6 sene sürdürdü. Konstantinopolis'teyken Patrik Evtikios ile tartışmalar yaşadı. Tartışmaların kaynağı dirilişte insanların sahip olacağı bedenle ilgiliydi. Evtikios'a göre diriliş bedeni bir görümden ibaretti. Gregor ise İncil'deki İsa'nın diri bedenini göstererek diriliş bedeninin gerçek bir bedenden ibaret olduğunu savundu. Gregor bu tartışmalardan galip çıktı, fakat diplomatik görevi aynı başarıyla sonuçlanmadı. Roma'ya döndükten sonra Papa II. Pelagius'un danışmanlığını yapmaya başladı. Özellikle Britanya halkına Müjde'yle ulaşmaya yönelik bir çağrı sezen Gregor, arkadaşlarıyla birlikte Britanya'da Hristiyanlığı tebliğ etmeye başladı. Fakat oradaki yetkililerle sorun yaşadıktan sonra, Roma'ya dönmek zorunda kaldı.

590 senesinde Papa olarak seçilen Gregor hizmet ettiği dönem içerisinde özellikle Batı Kilisesinde derin izler bıraktı. Gregor misyoner ruhunu yeni görevine naklederek, Batı kilisesine özellikle Britanya ve Kuzey Avrupa halklarına ulaşması için somut adımlar attırdı. Gregor ayrıca kilise merasimlerinde yaptığı reformlar ile de tanınır. Özellikle Katolik kilisesinde Paskalya ayinlerinde kullanılan merasimlerde etkisi büyük olmuştur. *Gregor-*

yen ilahiler diye bildiğimiz Batı kilisesinin ezgilerinin çıkış noktasını da, Gregor'un yaptığı reformlara bağlayabiliriz. Gregor'un birçok yazısı günümüze ulaşabilmiştir. Bunlar arasında Eyüp kitabıyla ilgili yorumu; Hezekiel, 4 Müjde ve Ezgiler Ezgisi kitabıyla ilgili vaazları; 854 kişisel mektubu; Kilise önderliğiyle ilgili *Liber Regulae Pastoralis* kitabı ve Azizlerin hayatlarındaki tecrübe ettikleri mucizeleri özetleyen *Dialogues* eserini listeleyebiliriz.

KAYNAKÇA

KLEMENT:

- ❖ Butler, Alban, Rev. "The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints." Dublin: James Duffy, 1866; Bartleby.com, 2010; <http://www.bartleby.com/210/11/231.html/>
- ❖ Chapman, John. "Pope St. Clement I." The Catholic Encyclopedia. Vol. 4. New York: Robert Appleton Company, 1908; <http://www.newadvent.org/cathen/04012c.htm/>
- ❖ "Clement of Rome, St." Cross, F. L. (ed.), The Oxford Dictionary of the Christian Church, New York: Oxford University Press, 2005.
- ❖ "Kilise Babaları." <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-2/>

İGNATIUS:

- ❖ Butler, Alban, Rev. "The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints." Dublin: James Duffy, 1866; Bartleby.com, 2010; <http://www.bartleby.com/210/2/011.html/>
- ❖ O'Connor, John Bonaventure. "St. Ignatius of Antioch." The Catholic Encyclopedia. Vol. 7. New York: Robert Appleton Company, 1910; <http://www.newadvent.org/cathen/07644a.htm/>
- ❖ Schaff, Philip. "Ante-Nicene Fathers: Volume 1." Christian Classics Ethereal Library. Grand Rapids, sf. 132-137.
- ❖ "Kilise Babaları." <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-3/>

POLİKARP:

- ❖ Butler, Alban, Rev. "The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints." Dublin: James Duffy, 1866; Bartleby.com, 2010; <http://www.bartleby.com/210/1/261.html/>
- ❖ Bacchus, Francis Joseph. "St. Polycarp." The Catholic Encyclopedia. Vol. 12. New York: Robert Appleton Company, 1911; <http://www.newadvent.org/cathen/12219b.htm/>
- ❖ Schaff, Philip. "Ante-Nicene Fathers: Volume 1." Christian Classics Ethereal Library. Grand Rapids, sf. 89-90, 115-125.
- ❖ "Kilise Babaları." <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-4/>

PAPİAS:

- ❖ Chapman, John. "St. Papias." The Catholic Encyclopedia. Vol. 11. New York: Robert Appleton Company, 1911; <http://www.newadvent.org/cathen/11457c.htm/>
- ❖ MacDonald, Dennis R. "Two Shipwrecked Gospels: The Logoi of Jesus and Papias's Exposition of Logia about the Lord." Atlanta: Society of Biblical Literature, 2012; sf. 9-42.
- ❖ Schaff, Philip. "Ante-Nicene Fathers." Christian Classics Ethereal Library. Grand Rapids, sf. 404-407.

ŞEHİT JUSTİN:

- ❖ Justin Martyr. "Dialogue with Trypho; 2-8"
- ❖ Lebreton, Jules. "St. Justin Martyr." The Catholic Encyclopedia. Vol. 8. New York: Robert Appleton Company, 1910; <http://www.newadvent.org/cathen/08580c.htm/>
- ❖ Skarsaune, Oskar. "The proof from prophecy: a study in Justin Martyr's proof-text tradition: text-type, provenance, theological profile." Brill, 1987; sf. 32-34, 52-53, 143-146, 148-150, 245-246.

MELITO:

- ❖ Hall, S.G. “Melito Of Sardis: On Pascha And Fragments.” Oxford University Press; 1979, sf. 63-65.
- ❖ MacErlean, Andrew. “St. Melito.” The Catholic Encyclopedia. Vol. 10. New York: Robert Appleton Company, 1911; <http://www.newadvent.org/cathen/10166b.htm/>
- ❖ Stewart-Sykes, Alistair. “The Lamb’s High Feast:Melito, Peri Pascha And The Quartodeciman Paschal Liturgy At Sardis.” Brill: 1998, sf. 1-14, 63-86.
- ❖ “Kilise Babalari.” <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-9/>

TEOFİLOS:

- ❖ Bacchus, Francis Joseph. “Theophilus.” The Catholic Encyclopedia. Vol. 14. New York: Robert Appleton Company, 1912; <http://www.newadvent.org/cathen/14625a.htm/>
- ❖ Butler, Alban, Rev. “The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints.” Dublin: James Duffy, 1866; Bartleby.com, 2010; <http://www.bartleby.com/210/12/064.html/>
- ❖ Schaff, Philip. “Ante-Nicene Fathers: Volume 2.” Christian Classics Ethereal Library. Grand Rapids, sf. 172-174.
- ❖ “Kilise Babalari.” <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-8/>

TATIAN:

- ❖ Healy, Patrick. “Tatian.” The Catholic Encyclopedia. Vol. 14. New York: Robert Appleton Company, 1912; <http://www.newadvent.org/cathen/14464b.htm/>
- ❖ Ryland, J. E.. "Introductory Note To Tatian the Aramean"; <http://www.earlychristianwritings.com/info/tatian.html/>

- ❖ Schaff, Philip. "Ante-Nicene Fathers: Volume 2." Christian Classics Ethereal Library. Grand Rapids, sf.117-120.

IRENEYUS:

- ❖ Poncelet, Albert. "St. Irenaeus." The Catholic Encyclopedia. Vol. 8. New York: Robert Appleton Company, 1910; <http://www.newadvent.org/cathen/08130b.htm/>
- ❖ "Saint Irenaeus." Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2015; <http://www.britannica.com/biography/Saint-Irenaeus/>
- ❖ Schaff, Philip. "Ante-Nicene Fathers: Volume 1." Christian Classics Ethereal Library. Grand Rapids, sf. 834-840.
- ❖ "Kilise Babalari." <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-13/>

TERULLIANUS:

- ❖ Barnes, T.D. "Tertullian: A literary and historical study." Oxford: 1971; sf. 1-27.
- ❖ Chapman, John. "Tertullian." The Catholic Encyclopedia. Vol. 14. New York: Robert Appleton Company, 1912; <http://www.newadvent.org/cathen/14520c.htm/>
- ❖ "Kilise Babalari." <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-26/>

ORIGENES:

- ❖ Heine, Ronald E. "The Alexandrians", in Frances Young et al, eds, The Cambridge History of Early Christian Literature: 2010; sf. 122-127.
- ❖ Prat, Ferdinand. "Origen and Origenism." The Catholic Encyclopedia. Vol. 11. New York: Robert Appleton Company, 1911; <http://www.newadvent.org/cathen/11306b.htm/>

- ❖ “Kilise Babaları.” <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-20/>

ANTAKYALI LUKİANOS:

- ❖ Butler, Alban, Rev. “The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints.” Dublin: James Duffy, 1866; Bartleby.com, 2010; <http://www.bartleby.com/210/1/071.html/>
- ❖ Healy, Patrick. “Lucian of Antioch.” The Catholic Encyclopedia. Vol. 9. New York: Robert Appleton Company, 1910; <http://www.newadvent.org/cathen/09409a.htm/>
- ❖ Schaff, Philip. “Ante-Nicene Fathers: Volume 2.” Christian Classics Ethereal Library; <http://www.ccel.org/ccel/schaff/hcc2.v.xv.xxxvi.html/>

BÜYÜK ANTONİUS:

- ❖ Atiya, Aziz S. “Doğu Hıristiyanlığı Tarihi.” Doz Yayınları. İstanbul, 2005.
- ❖ Butler, Alban, Rev. “The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints.” Dublin: James Duffy, 1866; <http://www.bartleby.com/210/1/171.html/>
- ❖ Butler, Edward Cuthbert. “St. Anthony.” The Catholic Encyclopedia. Vol. 1. New York: Robert Appleton Company, 1907; <http://www.newadvent.org/cathen/01553d.htm/>
- ❖ “Saint Anthony of Egypt.” Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc.: 2015; <http://www.britannica.com/biography/Saint-Anthony-of-Egypt/>

PAKOMİUS:

- ❖ Atiya, Aziz S. “Doğu Hıristiyanlığı Tarihi.” Doz Yayınları. İstanbul, 2005.

- ❖ Bacchus, Francis Joseph. "St. Pachomius." *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 11. New York: Robert Appleton Company, 1911; <http://www.newadvent.org/cathen/11381a.htm/>
- ❖ Butler, Alban, Rev. "The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints." Dublin: James Duffy, 1866; <http://www.bartleby.com/210/5/142.html/>
- ❖ "Saint Pachomius". *Encyclopædia Britannica*. *Encyclopædia Britannica Online*. Encyclopædia Britannica Inc.: 2015; <http://www.britannica.com/biography/Saint-Pachomius/>

SIMEON "STILITES":

- ❖ Butler, Alban, Rev. "The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints." Dublin: James Duffy, 1866; <http://www.bartleby.com/210/1/051.html/>
- ❖ Thurston, Herbert. "St. Simeon Stylites the Elder." *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 13. New York: Robert Appleton Company, 1912; <http://www.newadvent.org/cathen/13795a.htm/>
- ❖ "Saint Simeon Stylites". *Encyclopædia Britannica*. *Encyclopædia Britannica Online*. Encyclopædia Britannica Inc.: 2015; <http://www.britannica.com/biography/Saint-Simeon-Stylites/>

BÜYÜK BASİLEIOS:

- ❖ Butler, Alban, Rev. "The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints." Dublin: James Duffy, 1866; <http://www.bartleby.com/210/6/141.html/>
- ❖ McSorley, Joseph. "St. Basil the Great." *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 2. New York: Robert Appleton Company, 1907; <http://www.newadvent.org/cathen/02330b.htm/>
- ❖ Rousseau, Phillip. "Basil of Caesarea." Berkeley: University of California Press, 1994. sf. 4, 12, 32-40.

- ❖ “Kilise Babalari.” <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-38/>

NAZIANZOSLU GREGOR::

- ❖ Butler, Alban, Rev. “The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints.” Dublin: James Duffy, 1866; <http://www.bartleby.com/210/5/091.html/>
- ❖ Hunter-Blair, Oswald. "St. Gregory of Nazianzus." The Catholic Encyclopedia. Vol. 7. New York: Robert Appleton Company, 1910; <http://www.newadvent.org/cathen/07010b.htm/>
- ❖ “Kilise Babalari.” <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-39/>

NİSSALI GREGOR:

- ❖ Butler, Alban, Rev. “The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints.” Dublin: James Duffy, 1866; <http://www.bartleby.com/210/3/092.html/>
- ❖ Leclercq, Henri. "St. Gregory of Nyssa." The Catholic Encyclopedia. Vol. 7. New York: Robert Appleton Company, 1910. <http://www.newadvent.org/cathen/07016a.htm/>
- ❖ “Kilise Babalari.” <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-40/>

ATHANASIUS:

- ❖ Butler, Alban, Rev. “The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints.” Dublin: James Duffy, 1866; <http://www.bartleby.com/210/5/021.html/>
- ❖ Clifford, Cornelius. "St. Athanasius." The Catholic Encyclopedia. Vol. 2. New York: Robert Appleton Company, 1907. <http://www.newadvent.org/cathen/02035a.htm/>

- ❖ “Kilise Babaları.” <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-33/>
- ❖ "Saint Athanasius". Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc.: 2015; <http://www.britannica.com/biography/Saint-Athanasius/>

HRİSOSTOM:

- ❖ Butler, Alban, Rev. “The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints.” Dublin: James Duffy, 1866; <http://www.bartleby.com/210/1/271.html/>
- ❖ Baur, Chrysostom. "St. John Chrysostom." The Catholic Encyclopedia. Vol. 8. New York: Robert Appleton Company, 1910; <http://www.newadvent.org/cathen/08452b.htm/>
- ❖ “Kilise Babaları.” <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-42/>
- ❖ "Saint John Chrysostom". Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc.: 2015; <http://www.britannica.com/biography/Saint-John-Chrysostom/>

KRİKOR LUSARVORIÇ:

- ❖ Atiya, Aziz S. “Doğu Hıristiyanlığı Tarihi.” Doz Yayınları. İstanbul, 2005, sf. 345-347.
- ❖ Fortescue, Adrian. “Gregory the Illuminator.” The Catholic Encyclopedia. Vol. 7. New York: Robert Appleton Company, 1910; <http://www.newadvent.org/cathen/07023a.htm/>

EFREM:

- ❖ Labourt, Jérôme. “St. Ephraem.” The Catholic Encyclopedia. Vol. 5. New York: Robert Appleton Company, 1909; <http://www.newadvent.org/cathen/05498a.htm/>

- ❖ “Kilise Babaları.” <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-46/>

AMBROSİUS:

- ❖ Butler, Alban, Rev. “The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints.” Dublin: James Duffy, 1866;
<http://www.bartleby.com/210/12/071.html/>
- ❖ Loughlin, James. "St. Ambrose." The Catholic Encyclopedia. Vol. 1. New York: Robert Appleton Company, 1907;
<http://www.newadvent.org/cathen/01383c.htm/>
- ❖ “Kilise Babaları.” <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-63/>

HİYERONİMUS:

- ❖ Saltet, Louis. "St. Jerome." The Catholic Encyclopedia. Vol. 8. New York: Robert Appleton Company, 1910;
<http://www.newadvent.org/cathen/08341a.htm/>
- ❖ Schaff, Philip. “Nicene and Post Nicene Fathers, Series 2, Volume 6 - Jerome: The Principal Works of St. Jerome.” Christian Classics Ethereal Library;
<http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf206.iv.III.html/>
- ❖ “Kilise Babaları.” <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-64/>

AUGUSTİNUS:

- ❖ Butler, Alban, Rev. “The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints.” Dublin: James Duffy, 1866;
<http://www.bartleby.com/210/8/281.html/>
- ❖ Portalié, Eugène. "Life of St. Augustine of Hippo." The Catholic Encyclopedia. Vol. 2. New York: Robert Appleton Company, 1907; <http://www.newadvent.org/cathen/02084a.htm/>

❖ “Kilise Babaları.” <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-67/>

BÜYÜK GREGOR:

- ❖ Butler, Alban, Rev. “The Lives of the Fathers, Martyrs, and Other Principal Saints.” Dublin: James Duffy, 1866; <http://www.bartleby.com/210/3/121.html/>
- ❖ Dudden, Frederick H. Gregory the Great. London: Longmans, Green, and Co; 1905, sf 1-15.
- ❖ Huddleston, Gilbert. "Pope St. Gregory I ("the Great")." The Catholic Encyclopedia. Vol. 6. New York: Robert Appleton Company, 1909; <http://www.newadvent.org/cathen/06780a.htm/>
- ❖ “Kilise Babaları.” <http://www.meryemana.net/books/kilise-babalari/sayfa-91/>